

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra anglistiky

Bakalářská práce

Imaginace a realita v díle J.R.R. Tolkiena a Neila Gaimana

Imagination and Reality in the Work of J.R.R. Tolkien and Neil Gaiman

Vypracoval: Alena Šimmerová
Vedoucí práce: PhDr. Kamila Vránková Ph.D.

České Budějovice 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní PhDr. Kamile Vránkové, Ph.D. za její trpělivý a odborný přístup a cenné rady při vedení práce.

Anotace

Bakalářská práce si klade za cíl zkoumat vybrané práce J. R. R. Tolkiena a Neila Gaimana jako typické představitele žánru fantasy literatury. Příběhy Tolkienova *Hobita* a *Pána Prstenů* a Gaimanovy *Coraliny* a *The Graveyard Book* budou srovnány a analyzovány na teoretickém pozadí přechodových rituálů. Jejich klíčovým konceptům se tak dostane dostatečné představení, aby bylo možné vytvořit spolehlivý základ navazující analýzy. Důraz bude kladen zejména na koncept liminality, jelikož právě ona představuje stav, v němž dochází k dramatickým změnám jedincova charakteru. Do centra zájmu pronikne vztah mezi fantastickým dobrodružstvím jako liminální fází děje a jeho preliminální a postliminální fází, které jsou více či méně spojeny s realistickými prvky. Vlastní analýza se zaměří především na kontrast mezi fantastickou zápletkou, spojenou s motivem cesty a zkoušky, a jejím rámcem tvořeným úvodem a závěrem dobrodružných příběhů. Kromě toho část předkládané práce zohlední definici fantasy žánru jako takového a přiblíží životní zkušenosti obou autorů. Závěrečná část bude uzavřena tématikou smrti jakožto liminální zkušenosti, v níž se schází imaginace a realita.

Klíčová slova: literární analýza, přechodové rituály, liminalita, fantasy, smrt, Tolkien, Gaiman

Abstract

The bachelor thesis aims to explore selected works of J. R. R. Tolkien and Neil Gaiman as representative examples of the fantasy genre. The narratives of Tolkien's *Hobbit* and *Lord of The Rings* and Gaiman's *Coraline* and *The Graveyard Book* will be contrasted and analysed on the theoretical background of the rites of passage. Thus, its fundamental concepts will be introduced in order to establish a solid basis for subsequent analysis. The concept of liminality will be given extra importance because it represents a state in which the dramatic changes in one's character occur. The focus will be placed on the fantastic adventure as a liminal phase of the storyline in comparison with the preliminary and post-liminal ones, which are more or less associated with realistic elements. The proper analysis will concentrate especially on the disparity between the fantastic plot, which is aligned to a trial/journey motif, and the framework established by the opening and the end of the story. Moreover, a part of the thesis will be devoted to a definition of the fantasy genre and the biography of both authors. Finally, the thesis will be concluded with the topic of death in terms of liminality as meeting point of imagination and reality.

Key words: literary analysis, rites of passage, liminality, fantasy, death, Tolkien, Gaiman

Obsah

1. Úvod	1
2. Stručné představení fantasy žánru	3
3. Genepova teorie přechodových rituálů	9
3.1 Preliminální fáze	10
3.2 Liminální fáze	10
3.3 Postliminální fáze	13
3.4 Přechodové rituály a literární věda	13
4. Autoři a jejich tvorba	15
4.1 John Ronald Reuel Tolkien	15
4.2 Tolkienova tvorba	20
4.2.1 Hobit aneb cesta tam a zase zpátky	23
4.2.2 Pán Prstenů	24
4.3 Neil Richard Gaiman	28
4.4 Gaimanova tvorba	31
4.4.1 Coraline	32
4.4.2 The Graveyard Book	33
4.4.3 The Ocean at the End of the Lane	33
5. Srovnávací analýza příběhů	35
5.1 Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky	35
5.2 Pán Prstenů	38
5.3 Srovnání Froda s Bilbem	42
5.4 Coraline	42
5.5 The Graveyard book	45
5.6 Srovnání Coraliny a Nobodyho	47
6. Motiv smrti	49
6.1 Podoby smrti	50
6.2 Smrt jako liminální zkušenost	51
6.2.1 The Graveyard Book	51
6.2.2 The Ocean at the End of the Lane	53
6.2.3 Pán Prstenů	54
7. Závěr	57
8. Seznam použité literatury	60
8.1 Primární zdroje	60
8.2 Sekundární zdroje	60
8.3 Internetové zdroje	62

1. Úvod

Jedním z žánrů, jehož popularita v konzumním světě 21. století roste, je zcela jistě fantasy. Svědčí o tom nejen nemalé množství vydaných titulů, ale například také filmová zpracování starších i novějších, dnes již všeobecně známých klasických příběhů odehrávajících se ve fiktivních světech s vlastními pravidly a plnými nadpřirozena. Takový je i osud děl otce zakladatele moderní fantasy literatury, Johna Ronalda Reuela Tolkiena, která se rovněž dočkala své hrané a vcelku důstojné adaptace. Část předkládané bakalářské práce se proto bude osobě Tolkiena věnovat. Bude představen jeho životopis s klíčovými událostmi, které formovaly jeho profesionální kariéru i tvorbu, jeho nejvýznamnější akademické i ne odborné práce a nejvíce pozornosti bude věnováno dílům *Hobit* a *Pán Prstenů*.

Podobně rozsáhlý prostor bude věnován jednomu z nejprodávanějších fantasy autorů současnosti, Neilu Gaimanovi. Zachycena bude jeho naprosto odlišná životní dráha a specifický styl tvorby. Do středu pozornosti se dostanou Gaimanovy knihy *Coraline* a *The Graveyard Book*. Úspěch Gaimanových děl je znásoben filmovým zpracováním. Jde například o romány jako *Hvězdý prach* (ang. *Stardust*) nebo právě *Coraline*. Nejprve však bakalářská práce shrne charakteristické rysy fantasy žánru, jeho původ, vývoj a klíčové představitele pocházející zejména z anglosaského světa.

Jádrem předkládané práce se nicméně stane srovnávací analýza vybraných fantastických příběhů obou autorů na pozadí teorie přechodových rituálů, která dodnes zůstává vlivnou v moderní antropologické vědecké disciplíně, jejímž tvůrcem byl proslulý francouzsko-nizozemský etnolog a antropolog Arnold van Gennep. Přechodové rituály se dělí do tří fází – preliminální, liminální a postliminální, přičemž liminální fázi charakterizuje akce, radikální změna, odluka.

Liminalita je pro analýzu obsaženou v bakalářské práci naprosto zásadní, jelikož právě ona se typicky promítá do dobrodružství hrdinů sledovaných příběhů. Přechodové rituály totiž hrají v životech protagonistů neopomenutelnou roli. Vývoj jejich charakteru se pak odehrává výhradně v liminální fázi, kde dochází ke krizi, která zapříčiňuje hrdinův přerod. Po překonání těžkostí, které determinují podobu jeho nového charakteru, protagonista vstupuje do postliminální fáze, kdy již není kvůli prodělané změně schopen žít týž život, jaký mu byl dopřán před nastíněnými kritickými momenty. Naznačený průchod všemi fázemi přechodových rituálů a související vývoj se pochopitelně vztahuje i na hlavní hrdiny rozebíraných děl – Froda Pytlíka v Tolkienově *Pánovi Prstenů*, Bilba Pytlíka v *Hobitovi*,

postavě Coraliny ve stejnojmenném Gaimanově příběhu a Nobodyho Owense v *The Graveyard Book*.

Závěrečná část předkládané práce nabídne vhled do problematiky smrti v dílech obou autorů. Tolkien i Gaiman pracují se tématem smrti odlišným způsobem, a proto se jednotícím prvkem obou přístupů stane opět optika liminality. Smrt bude interpretována jako liminální zkušenost, v níž se setkávají realita s imaginací.

2. Stručné představení fantasy žánru

Jelikož náplň předkládané práce tvoří srovnávací analýza fantastických příběhů, je proto žádoucí zaměřit se blíže na povahu textů, respektive na žánr, který reprezentují, a sice moderní fantasy. Následující kapitola se tudíž zaměřuje na krátký, avšak nezbytný exkurz věnovaný vývoji moderní fantasy literatury, jehož prostřednictvím dojde k lepšímu pochopení rozebíraných ukázek, které je nutno zasadit do kontextu.

Při snaze vysvětlit podstatu fantasy literatury dochází hned k několika problémům. Jedná se o těžko uchopitelný žánr, pro který neexistuje obecně platná definice, dokonce i přední teoretikové v oboru – Tzvetan Todorov, Rosemary Jackson, Kathryn Hume, W. R. Irwin či Colin Manlove – se názorově rozcházejí, každý pojímá fantasy žánr vlastním způsobem a přichází s vlastním teoretickým zpracováním.¹ V jednom se přece jen shodují, fantastika vytváří něco iracionálního tedy nemožného, science fiction pracuje s možným čili racionálním. V *Oxfordském slovníku literárních pojmů* je výraz *fantasy* definován přibližně jako obecný termín pro jakékoliv fiktivní dílo, jehož záměrem není realistické zobrazení nám známého neboli skutečného světa. Zahrnuje hned několik literárních žánrů včetně romance, pohádky, science fiction. Jedná se o příběhy popisující imaginární světy, kde se vyskytuje magie a jiné nadpřirozené prvky.²

Výraz *fantasy* ve smyslu, v jakém ho dnes chápeme, se objevil v padesátých letech 20. století v anglosaském literárním světě, kde vznikaly tematické časopisy, jako například *Fantasy Fiction*.³ Žánr se stal v průběhu minulého století velmi populárním společně s další oblastí literatury, jakou je science fiction, kde figurují vědecké motivy, zaměřené na techniku a budoucnost. Fantastický žánr naopak vystupuje proti racionalismu, pracuje s citovostí a pohádkovými motivy. Hledá inspiraci v minulosti, v porovnání se science fiction staví do popředí magii a mystiku, naopak techniku a pokrok zavrhuje.⁴ Fantasy literatura překračuje realitu, vytváří alternativní neboli sekundární světy, které mohou být vnímány jako nadřazené skutečnému světu. Staví do protikladu kategorie skutečného a neskutečného. Prostřednictvím rozmanité obrazotvornosti, která představuje základní prvek žánru,

¹ JAMES, Edward and Farah MENDELSON (eds.). *The Cambridge Companion to Fantasy Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012, s. 29. ISBN 9781139014625.

² BALDICK, Chris. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2001, s. 95. ISBN 0-19-280118-X.

³ PETERKA, Josef a Dagmar MOCNÁ. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 189. ISBN 80-7185-669-X.

⁴ Tamtéž, s. 187–189.

poskytuje únik od reality všedních dnů. Snaží se čtenáři nabídnout svět lepší, celistvější, jak to ostatně dokazují fantastická díla J. R. R. Tolkiena, C.S. Lewise, T. H. Whitea a dalších moderních autorů 20. a 21. století, kteří do kulis svých fantastických světů, prosycených magií a nadpřirozenem, vkládají i morální principy, jaké postrádají ve skutečném světě.⁵

Počátky moderní fantasy literatury, jež se stala naprostým fenoménem pro 20. ale i stávající 21. století, lze spatřovat v průběhu 19. století, ačkoliv mnohé odborné publikace pojmají žánr mnohem komplexněji a připouštějí, že zárodky žánru se objevují dávno ve starověku, v nejstarších dochovaných eposech a mýtech. Kupříkladu *Epos o Gilgamešovi* dle literárních historiků obsahuje prvky, se kterými později pracují autoři fantasy literatury.⁶ Mezi další zdroje inspirace, které ve větší či menší míře ovlivnily vývoj fantasy literatury, se řadí žánry dobrodružné literatury, legendy, středověký hrdinský epos (*Píseň o Nibelunzích, artušovské legendy*, a jiné), gotický román, folklór či pohádky. Přesto skutečný zrod fantasy literatury, jak ji chápeme dnes, náleží do století páry čili 19. století, jak již bylo zmíněno.⁷ Zpočátku vznikají především heroická fantasy díla W. Morrisa (*The Water of the Wondrous Isles*, 1897), který našel inspiraci v severských ságách, jako později i klasik žánru J.R.R. Tolkien. Mezi další dobové autory patří lord Dunsany (*The Sword of Welleran and Other Stories*, 1908), H. R. Haggard (*She*, knižně vydáno roku 1887) a E. R. Eddison.⁸

Vlivem technického pokroku se počátkem minulého století vyvíjel především protikladný žánr zvaný science fiction (sci-fi), zatímco fantastika ustoupila do pozadí. V roce 1939 založil J. W. Campbell časopis *Unknown* (Neznámo), později změnil název na *Unknown Worlds* (Neznámé světy), kde vycházely povídky takřka shodné se současnou fantasy. Avšak již v roce 1937 byl vydán fantasy román *The Hobbit, Or There and Back Again*, jehož autorem je světově proslulý oxfordský profesor J. R. R. Tolkien, který v roce 1954 navazuje na dobrodružství čtenáři oblíbeného hobita Bilba Pytlíka (angl. Bilbo Baggins) vydáním klíčového díla pod názvem *The Lord of The Rings (Pán prstenů)*, který se od pohádkového Hobita výrazně liší, nejen rozsahem, ale i z hlediska čtenářské náročnosti, vážnosti textu

⁵ JACKSON, Rosemary. *Fantasy, the literature of subversion*. London: Routledge, 1981, s. 1. ISBN 9780415025621.

⁶ PETERKA, Josef a Dagmar MOCNÁ. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 188. ISBN 80-7185-669-X.

⁷ JACKSON, Rosemary. *Fantasy, the literature of subversion*. London: Routledge, 1981, s. 2-3. ISBN 9780415025621.

⁸ PETERKA, Josef a Dagmar MOCNÁ. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 188-189. ISBN 80-7185-669-X.

a temných rysů, které jsou v *Hobitovi* zřetelné minimálně. Svět prezentovaný v *Pánovi Prstenů*, Tolkienův svět Ardy (Středozemě) způsobil v rámci fantasy žánru zásadní přelom a vymezil podobu fantasy žánru až do dnešních dnů. Další generace autorů vycházely a stále vycházejí ze znalosti Tolkienovy tvorby, která se stala klasickým, a tedy základním příkladem moderní fantasy. K vývoji žánru přispěl Tolkienův současník C. S. Lewis sedmidílnou sérií *The Chronicles of Narnia (Letopisy Narnie)* vydávanou mezi lety 1950 až 1956. Oba posledně zmínění autoři věřili, že svojí činností vytvářejí mýtotvorbu, což se jim do určité míry podařilo. Vytvořili umělé mýty, které se staly vzorem pro mnohé moderní fabulisty a tvůrce nejen hrdinské fantasy jako jsou například Robert E. Howard, Ursula Le Guinová, Howard Phillips Lovecraft, Clark Ashton Smith, Terry Prachtett, a v neposlední řadě Neil Gaiman.⁹

Mimo klíčových výše uvedených děl se fantasy žánr přirozeně měnil a utvářel dle dané doby, kulturního a společenského prostředí konkrétních autorů. Nakladatelství reagovala na poptávku a zájem čtenářů, kteří měli více, než kdy jindy podíl na přeměně vznikajících příběhů, a to díky dopisům, často adresovaným přímo samotným autorům. Od 19. století se fantasy literatura značně rozšířila do té míry, že dnes pod hlavičku *modern fantasy literature* spadají další subžánry, kupříkladu *urban fantasy*, *dark fantasy*, *magic realism*, *low fantasy*, *epic fantasy*, *comic fantasy* a mnoho dalších.

Pro účely bakalářské práce je nezbytné blíže specifikovat podžánr *dětské fantasy* (ang. *Children's Fantasy*), kterou zastupují vybraná díla Neila Gaimana. Za distinktivní ryse fantastických příběhů, určených pro dětské čtenáře, lze považovat dětského hrdinu. Ten obvykle nachází průchod do jiného světa, který může znázorňovat alternativní verzi hrdinovy domoviny, ale také svět naprosto odlišný, nebo jej může přemístit zpět v čase. Dětskému hrdinovi je umožněno, aby se podílel na utváření zápletky bez asistence svých rodičů, zato často pomocí nadpřirozena, jehož moc si zčásti v průběhu děje osvojuje, avšak ne natolik, aby předešel dobrodružným, krizovým momentům. Vedle skrytého světa, v němž se příběh z větší části odehrává, se zápletka většinou točí kolem protagonistova přání, jehož splnění může mít jak žádoucí, tak nežádoucí dopad. Druhá z možností se pojí s nabytím nezměrné moci, která v nekontrolované formě získává odstrašující charakter. Konečně, v dětské fantasy vystupují postavy zvířat s lidskými vlastnostmi. Tyto postavy mohou zastupovat roli ústředního protagonisty, nebo s nimi na své cestě dětský hrdina interaguje. Jako významné

⁹ Tamtéž, s. 189.

představitele dětské fantasy literatury lze označit Lewise Carolla a jeho *Alenku v Říši divů* (ang. *Alice in Wonderland*), Michaela Bonda s jeho dílem *A Bear Called Paddington*, Edith Nesbit, pochopitelně C.S. Lewise, nebo skotského dramatika J.M. Barrieho a jeho proslulý příběh o Petru Panovi (ang. *Peter Pan, or The Boy Who Would not Grow Up*).¹⁰

Fantasy žánr v současné době patří mezi nejpobulárnější oblast v literatuře, nejvíce je spjat s anglosaským prostředím, konkrétně s britskými autory, kde počínají kořeny žánru. Okolní svět nezůstává pozadu a vzrůstá popularita slovanské fantasy (Andrzej Sapkowski se sérií *Zaklínač*), rozšiřují se nové přístupy pro uchopení a práce s mýtem (Robert Holdstock) i nové zdroje – právě slovanské mýty – a v neposlední řadě pokračuje produkce fantastických příběhů v anglosaském světě (George Richard Raymond Martin, Tad Williams, Robert Silverberg).¹¹

Charakteristickým se pro žánr fantasy jeví vstup do jiné dimenze, a to v několika možných podobách. Zaprvé, autor zvolí, že se příběh jeho díla bude odehrávat v imaginárním světě, tudíž zcela smyšleném a naprosto odlišném od světa skutečného, v němž autor tvoří. Druhá možnost nabízí zasadit děj do světa paralelního ke světu našemu. Posledním východiskem je vstup do pseudohistorie. Základ, na kterém jsou imaginární světy vystavěny, zahrnuje ve většině případů magii, feudální systém a absenci pokročilé technologie. Za další výrazný prvek bývá považováno náboženství, které více či méně ovlivňuje osudy postav nebo hraje významnou roli v příběhu.¹²

Ústřední motiv každé fantasy představuje motiv cesty, který je často doprovázen důmyslnou topografií. Cesta zosobňuje dobrodružství, úkol, a v symbolické rovině vyjadřuje životní pouť hlavního hrdiny, jejímž prostřednictvím a zkušenostmi na ní nabytými si hrdina osvojuje nové postoje ke svému světu.¹³ Další stránku fantasy tvoří jednak motivy intimní, jednak mytologické, které jsou rozšířeny o intertextové odkazy k pohádkám, mýtům a folklóru.¹⁴

¹⁰ ASHLEY, Mike and John GRANT. Children's Fantasy. In: CLUTE, John a John GRANT (eds.). *The Encyclopedia of Fantasy* [online]. London: ORBIT, 1997. [cit. 2022-06-28]. ISBN 978-1-85723-368-1. Dostupné z: https://sf-encyclopedia.com/fe/childrens_fantasy.

¹¹ PETERKA, Josef a Dagmar MOCNÁ. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 189. ISBN 80-7185-669-X.

¹² Tamtéž, s. 188.

¹³ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Praha: H & H, 1993, s. 152-153. ISBN 80-85787-34-2.

¹⁴ PETERKA, Josef a Dagmar MOCNÁ. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 188. ISBN 80-7185-669-X.

Další specifický rys, který spojuje mnoho významných děl fantasy žánru, zastupují povětšinou archetypální postavy, mezi něž se řadí hlavní protagonista, popřípadě skupina protagonistů, které po cestě doprovází jejich druh, věrný pomocník, svědek hrdinových činů a jakási „rezonanční deska hrdinova jednání.“¹⁵ Nepostradatelným zůstává také archetyp mistra, učitele, mudrce, který disponuje magickými schopnostmi, poskytuje rady, zasvěcuje hrdinu do jeho poslání a může ho vést na jeho cestě. V příběhu se dále vyskytuje archetyp protivníka, s nímž se protagonista střetává během své poutě, jež obvykle směřuje k porážení škůdce. S hrdinovým osudem může také souviset další postava, archetyp sexuálního objektu, ztělesňující motivaci k vykonání cesty a splnění úkolu. Atmosféru prostředí příběhu dotváří přítomnost fantastických stvoření, což čtenářovi neustále připomíná, že se děj odehrává mimo reálný svět.¹⁶

Díla, která si předkládaná práce klade za cíl analyzovat, výše uvedená kritéria splňují. Tolkienův *Hobit a Pán Prstenů* se odehrávají v ryze imaginárním světě: Středozemi, obývané fantastickými tvory jako jsou hobiti, elfové, trpaslíci, skřeti nebo draci.¹⁷ Její společnost se řídí feudálními principy, univerzum je prochnuté magií, na kterou mají faktický monopol čarodějové. Cesta hrdinů je v Tolkienových příbězích ohraničená. Má svůj začátek a konec, hlavní postavy se ze známé domoviny vydávají na dobrodružnou výpravu, v jejímž průběhu dochází k jejich vnitřnímu vývoji, a po splnění úkolu se vrací zpět zcela proměněni.

Evidentní jsou i citové motivy, které se zde vyskytují ve formě symbolického bratrství, které mezi sebou sdílejí jednotliví členové družiny navzájem. V případě *Hobita* se jedná o družinu trpaslíků doplněnou o hobita Bilba, zatímco v *Pánovi Prstenů* vzniká společenstvo složené z jednotlivých národů Středozemě: z hobitů, trpaslíka, lidí, elfa a čaroděje. Vzhledem ke skutečnosti, že Tolkienova díla představují ukázkový příklad *epické fantasy*, ani zde se děj neobejde bez výskytu archetypálních postav.¹⁸ V postavě čaroděje Gandalfa se odráží archetyp mudrce čili zasvětitelů do dobrodružství, na které posílá hobity Bilba a Froda.¹⁹ Po většinu výpravy je hrdinům nablízku a připravený jim v jejich úkolu pomoci. Dalším

¹⁵ Tamtéž, s. 188.

¹⁶ Tamtéž, s. 188.

¹⁷ Literární kritici považují Středozem za čistě imaginární, avšak sám autor ztotožňoval dějiny Středozemě s prehistorií skutečného světa.

¹⁸ Epickou fantasy definuje zpracovaný syžet obsahující několik dějových linií. Hlavní zdroj inspirace tohoto podžánru lze spatřovat ve středověkých legendách, kde ústřední roli zastává hrdinská družina jako v artušovských legendách. Detailnější popis poskytují PETERKA, Josef a Dagmar MOCNÁ. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004, s. 188. ISBN 80-7185-669-X.

¹⁹ Gandalf v mnoha ohledech připomíná postavu Merlina z artušovských legend. Podrobněji viz DAY, David. *Tolkienovi hrdinové*. Praha: Dobrovský, 2019, s. 189-192. ISBN 978-80-7585-171-0.

archetypem je hobit Samvěd Křepelka, který jakožto sluha oddaně následuje svého pána Froda na cestě za jeho posláním, a to navzdory nebezpečí, které cesta skýtá. Sdílené útrapy z něj učiní Frodova nejbližšího druha. Pravděpodobně nejzřetelnější archetyp se zrcadlí v postavě Aragorna, ztraceného krále, jehož návrat není motivován touhou po moci, ale láskou k elfské princezně. I on je vystaven nelehkým zkouškám, po jejichž úspěšném zvládnutí získává zpět království a navíc ruku své milované. Aragornova cesta, neméně pak jeho povahové rysy, jsou takřka totožné s mýtickým králem Artušem.²⁰

Na rozdíl od Tolkiena se v příbězích Neila Gaimana navzájem prolínají svět skutečný a paralelní, mezi kterými hrdinové přebíhají a procházejí jednotlivými zkouškami. Jak bylo výše naznačeno, takové zasazení odpovídá typické *dětské fantasy*. Gaimanovi dětští hrdinové také objevují skrytý vchod do jiného světa, v případě Coraliny jsou to dveře, které na první pohled nikam nevedou. Coralina rovněž jedná nezávisle na svých rodičích, když se ocitá ve fiktivním světě. Dynamiku děje odstartuje Coralinina znuženost, osamělost a přání tento stav změnit. Dívka tak vstupuje na cestu, nikoliv však fyzickou, ale spíš v symbolickém slova smyslu, během níž dochází k vývoji jejího charakteru. Zkušenost s dobrodružstvím, které prožije, jí po návratu domů vede k přehodnocení svých postojů, priorit i přání, a k utvoření si pokornějšího světonázoru.

V příběhu se rovněž vyskytují postavy zvířat nebo jen se zvířecími rysy, a to jednak postava kočky, jež dívku provází, jednak alternativní protějšek Coralininy matky v paralelním světě, jenž se podobá pavoukovi. Tento obraz již naznačuje negativní povahu postavy a nekalost jejích úmyslů. Konečně, Gaiman mistrně dokresluje své příběhy naivitou a nespolehlivostí dětského vypravěče, který je do děje zapojen. Dětští hrdinové zde nejsou zaskočení ani překvapeni nadpřirozenem, které namísto toho překvapivě vnímají rovnocenně fantasticky jako svou každodenní realitu. Tyto skutečnosti odlišují Gaimanova díla od tradičních pohádek s vševědoucím spolehlivým vypravěčem, jejichž motivy imituje nebo přímo transformuje.²¹

²⁰ Tamtéž, s. 195-197.

²¹ KLAPCSIK, Sándor. Neil Gaiman's Irony, Liminal Fantasies, and Fairy Tale Adaptations. *Hungarian Journal of English and American Studies (HJEAS)* [online]. 2008, 14(2), s. 319-320, 326-327 [cit. 2022-06-28]. ISSN 1218-7364. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41274433>.

3. Gennepova teorie přechodových rituálů

Nadcházející kapitola stručně představí a pokusí se vysvětlit Gennepovu teorii přechodových rituálů, jejíž poznatky jsou dále aplikovány při analýze vybraných ukázek porovnávaných fantastických příběhů. Gennepova teorie přechodových rituálů představuje východisko práce, a pro další porozumění v následujících kapitolách je nutné přiblížit její obsah.

Autorem přelomové teorie o přechodových rituálech byl francouzský antropolog, religionista a etnolog německo-holandského původu Arnold van Gennep, který žil mezi lety 1873 až 1957. Svoji teorii poprvé uveřejnil v knize *Přechodové rituály* (ve francouzském originále *Les rites de passage*) z roku 1909, kde klasifikuje typy přechodových rituálů jako jsou například narození, iniciační rituály, sňatky a v neposlední řadě pohřební rituály. Klasifikace je zároveň doplněna o množství nejrůznějších příkladů napříč jednotlivými kulturami a společnostmi.²²

Vedle popisu a příkladů jednotlivých rituálů rovněž uvádí členění každého přechodového rituálu, a to na fáze prelimární (odloučení), liminální (pomezí) a postliminální (sloučení, přijetí). Jednotlivé fáze takového rituálu se mohou vzájemně prolínat.²³ Přechodové rituály jsou neodmyslitelnou součástí lidského života každého jednotlivce, ať už se nachází v jakémkoliv typu společnosti. Po celý život jedinci přecházejí z jedné životní etapy do druhé, tyto přechody jsou spjaty s více či méně rozmanitými obřady při narození, dospívání, zasnubách a dalších událostech. Lze tedy říci, že téměř každý významnější přechod v životě jedince je možné vnímat jakožto přechodový rituál.²⁴

Knižní hrdinové se rovněž potýkají s význačnými přechody v rámci příběhu, ve kterých vystupují. Ať už jsou odloučeni od svých domovů poskytujících bezpečné útočiště, dobře známých míst, rodiny a přátel, nebo se nacházejí na pomezí při účasti na dobrodružných cestách, kde čelí povětšinou značně obtížným zkouškám, nástrahám nadpřirozených sil a dalším nebezpečím. Liminální neboli pomezí fáze představuje klíčovou etapu, během které dochází k zásadní duševní přeměně hrdiny, hluboce a nesmazatelně ovlivněného, ať už negativními či pozitivními zkušenostmi a zážitky. Po této přeměně se postava vrací a přechází

²² GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. 2. vyd. Praha: Portál, 2018, s. 209. ISBN 978-80-262-1374-1.

²³ Tamtéž, s. 18.

²⁴ Tamtéž, s. 13.

do fáze postliminální neboli poprahové.²⁵ Avšak už se nejedná o stejného hrdinu jako na začátku příběhu, poznáváme nového jedince, který nahlíží na známý svět z nové perspektivy. Někdy není schopen vrátit se do svého starého života, každodennosti, která mu po zažitých dobrodružstvích přijde cizí.

3.1 Preliminální fáze

Preliminální fázi přechodových rituálů charakterizuje moment odloučení. Jedinec vědomě nebo bez vlastního přičinění vkchází do nové etapy své existence. Dochází k zásadní změně, k obratu v jedincově životě, kdy je opuštěn starý stav. Rituál odluky bývá snad znatelněji propracován spíše v souvislosti s negativními událostmi v životech jednotlivců, jako například se smrtí. Pohřeb pak představuje důmyslně rozvinutý preliminální rituál, při kterém pozůstali vzdávají symbolický hold nebožtíkovi, připomínají jeho skutky, ale zůstávají od něj již nadobro odloučení.²⁶

Negativní konotace však nelze považovat za pravidlo. Za preliminární rituál lze také považovat konec jednoho stádia lidského života a odpoutání se od zvyklostí, pravidel a řádu, které v ní jedince svazovaly (například dovršení dospělosti). Prvky preliminárního rituálu se rovněž vyskytují i v aktu odchodu, výpravy do světa, čímž se jedinec zčásti odloučí od svého domova, případně v návratu poutníka ze svých cest, kdy musí proběhnout fyzické či symbolické očištění od vrstvy nečistot, které na něm ulpěly v průběhu jeho pouti.²⁷

3.2 Liminální fáze

Liminalitou je třeba chápat nejasně omezený úsek jedincova života, během něhož se vymyká platným kulturním standardům a stojí mimo uznávanou společenskou hierarchii. Koncept liminality nastíněný van Gennepem podrobněji rozpracoval skotský antropolog Victor Turner. Liminalitou označil stádium po překročení prahového stavu, v němž dochází k rituálu nedbajícího na tradiční chápání času a prostoru, a zároveň k napínavému zachycení jistého aspektu krize, kvůli které proběhlo předchozí odloučení. Průběh liminální fáze doprovází znázornění i zpochybnění každodenních „*struktur*“ a osudný zápas mezi všedními společenskými normami, a to za přispění „*společnost rozvracejících a rituál obracejících skutků*“.²⁸

²⁵ Tamtéž, s. 25.

²⁶ Tamtéž, s. 18.

²⁷ Tamtéž, s. 37.

²⁸ TURNER, Victor. *Příběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004, s. 6. ISBN 80-7226-900-3.

Rámcem liminality stanovuje počáteční okamžik, kdy je jedinec vytržen z běžného rytmu života, a konečný, završující bod, který znamená návrat společenského řádu. Liminalita je oproti tomu etapa, v níž pevný řád, na nějž je jedinec z dřívějšího zvyklý, neplatí, a normy, které symbolizovaly někdejší harmonii a stabilitu v jeho životě, jsou nahrazeny chaosem. Nový chaotický stav se neřídí podle žádného vzorce, avšak nabízí neomezené možnosti, jak ho lze organizovat a namísto jeho destruktivního potenciálu využít v něm obsaženou moc například k tvořivým účelům. Koncept liminality v mnoha ohledech poskytuje hodnotný teoretický základ, v němž může docházet ke zkoumání problematiky vztahu individua a kolektivu nebo k hledání hranic různorodých kulturních institucí.²⁹

Dramatičnost liminality staví člověka do jakési nestandardní, neurčité pozice. Prvky tohoto prahového přechodového rituálu, který určuje nejistota a nepřítomnost řádu, lze hledat v takových jevech jako smrt, těhotenství, temnota, divočina, bisexualita nebo neviditelnost.³⁰ Osoby procházející liminální fází obvykle spojuje absence znaku, kterým by se odlišili od svého okolí, až nepřírozená pasivita, poddajnost, sebekontrola, slepé následování autority a bezvýhradné snášení svého osudu, jakkoliv nelehký se jeví. V tomto neblahém přechodném stavu nastává rozložení jedincovy identity, aby mohla být vytvořena identita nová, a zároveň dochází k osvojení nových dovedností a moci, s nimiž bude pozměněný člověk schopen čelit nástrahám spojeným s jeho nastávajícím postavením. Mezi spoluúčastníky totožného liminálního rituálu pak vzniká silné pouto. Kritická zkouška je stmeluje, neboť sdílí naprosto rovnou, autoritám podřízenou roli, a její splnění má nádech posvátnosti.³¹ Účastníky procházejícími liminálním rituálem spojuje i „neviditelnost“ z hlediska společenské struktury. To je jednak nápadné z absence výrazu pro člověka nacházejícího se v přechodové fázi, jednak se tato „neviditelnost“ projevuje vyhýbáním se pohybu na veřejnosti, nošením převleků nebo pozbytím majetku, kterým by na sebe dotyční upozorňovali.³²

Pro vývoj jednotlivce spočívá význam liminality v uvědomění, že se společenská hierarchie zakládá na kontrastu vyššího a nižšího postavení, které by však jedno bez druhého neexistovalo. Průchod liminální fází by měl vést k udržení jisté míry pokory mezi vysoce postavenými, neboť v průběhu přechodového rituálu sami zažívají, jaký je to pocit být

²⁹ GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. 2. vyd. Praha: Portál, 2018, s. 216-217. ISBN 978-80-262-1374-1.

³⁰ TURNER, Victor. *Příběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004, s. 96. ISBN 80-7226-900-3.

³¹ Tamtéž, s. 96-97.

³² TURNER, Victor. *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, N.Y: Cornell University Press, 1970, s. 95-99. ISBN 978-0801491016.

ponížený. Liminální rituál je tedy prostředkem ke společenskému a nepochybně rovněž osobnostnímu růstu. Cesta na vyšší příčku žebříčku společenské hierarchie však vede, dle Turnerových slov, „přes prázdné místo, kde neexistuje žádný status“.³³

Co se týče statusu, na základě Turnerova chápání je možné odlišit rituály, které jej zvyšují, od těch, které jej převrací. První skupinu reprezentují rituály uvedení do funkce nebo rituály životních krizí, které se odehrávají od narození, zahrnují období dospívání, sňatek a končí smrtí. Druhá kategorie zahrnuje takzvané kalendářní rituály a rituály skupinové krize. Kalendářní rituály se cyklicky opakují v pevně stanovené roční době, a vyznačují se převrácením společenských rolí. Liminalita naruší společenské vazby a řád, a tak se výše postavené osoby dostávají do moci svých dříve poddaných. Konečně, liminalita v těchto případech umožňuje podřízeným stanout na vrcholu.³⁴ Analogii by bylo v západní kultuře možné hledat ve středověkém karnevalu.

Na závěr této kapitoly stojí za krátkou zmínku konkrétní příklady liminálních zkušeností. Přínosné shrnutí poskytl Bjørn Thomassen, který je rozčlenil podle délky trvání a počtu osob, jichž se týkají. Časový rozsah dělí na „moment“, „period“ a „epoch/life-span duration“, zatímco z hlediska počtu účastníků poukazuje na rozdíly mezi jednotlivcem, skupinou a společností. V krátkodobém rozsahu zasahuje liminalita jednotlivce jako náhlá změna v podobě nemoci, smrti, rozchodu s partnerem či partnerkou, případně jako čistě individuální rituál typu křtu. Ze střednědobé perspektivy to jsou kritická období v jedincově životě, kupříkladu puberta, z dlouhodobé pak lze jmenovat pohyb mimo standardní společenské struktury, ať už kvůli vlastnímu rozhodnutí či nikoliv, například život mnicha. Pro skupinu lidí lze liminalitu spatřovat v krátkodobém horizontu v podobě rituálního přechodu do dospělosti, například promoce, ve střednědobém jde o déle trávající zkoušky dospělosti nebo skupinová cestování, z dlouhodobého se jedná o život na okraji společnosti, jako například etnická, náboženská, sexuální, či jiná minorita. Celá společnost se s liminalitou potýká v případě náhlé katastrofy typu invaze, epidemie a přírodní kalamity. Mezi déle trávající příklady liminality je možné zařadit konvenční války nebo revoluční věky, epochálního význam se pak dostává

³³ TURNER, Victor. *Příběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004, s. 98. ISBN 80-7226-900-3.

³⁴ Tamtéž, s. 102, 160-161.

přetrvávající politické nestabilitě, opotřebovacím válkám, jejichž délka je z principu měřena v desetiletích, a dalším podobným událostem.³⁵

3.3 Postliminální fáze

Princip postliminálních rituálů spočívá ve sloučení, přijetí. Jedinec se vrací z víru chaotické liminality, aby přijal své nové místo ve společnosti. Jak bylo popsáno výše, člověk se vrací pozměněn, často obdařen novými zkušenostmi, jež jsou pro setrvání a řádné fungování na přidělené pozici nezbytné. Postliminalita skýtá obnovený řád, který oproti předchozímu stavu nabízí každodenní existenci za jasných, avšak obvykle mírně odlišných podmínek. Rituály přijetí reprezentují svatební obřady, rituály spojené s objevováním sexuality, různé formy pozdravů, které mezi známými posilují vědomí příslušnosti ke stejné komunitě a cizince uvádějí do nového, dříve neznámého prostředí.³⁶

Další specifická množina postliminálních rituálů zahrnuje návrat ženy do veřejného života po skončení šestinedělí, narození a pojmenování dítěte a jeho přijetí komunitou. V některých kulturách je dítě rituálně přijato do rodiny po absolvování odlučovacího rituálu, prvního stříhání vlasů, jelikož specifický sestřih tvoří viditelný znak příslušníků jedné rodiny. I takový křest je jednak rituálem preliminálním z hlediska odloučení od předchozího „nečistého světa“, ale zároveň může být chápán jako rituál postliminální, a to ve formě přijetí, při němž jedinec prostřednictvím kontaktu se svěcenou vodou symbolicky získává nové vlastnosti.³⁷

3.4 Přejímové rituály a literární věda

Pro studium přejímových rituálů uvnitř literárního díla stojí za představení teoretické úvahy Michaila Michajloviče Bachtina, které se vztahují k časové a prostorové rovině textu. Bachtin pracuje s konceptem tzv. chronotopu, který charakterizuje právě jako neodlučitelnost a vzájemnou propojenost obou zmíněných rovin. Princip uměleckého chronotopu podle Bachtina spočívá ve „zhuštění“ času, který se stává po umělecké stránce zřetelným, zatímco prostor získává díky toku času na významu. Ve literární sféře má chronotop určující vliv na žánr samotného díla, přičemž převažuje časová stránka. Zároveň se podílí na utváření

³⁵ THOMASSEN, Bjørn, The Uses and Meaning of Liminality. *International Political Anthropology* [online]. 2009, 2(1), s. 16-17 [cit. 2022-06-29]. ISSN 2283-9887. Dostupné z: <http://s3.amazonaws.com/arena-attachments/2253233/22ab3f637146922a156651ebf1951964.pdf>

³⁶ GENNEP, Arnold van. *Přejímové rituály. Systematické studium rituálů*. 2. vyd. Praha: Portál, 2018, s. 34-36. ISBN 978-80-262-1374-1.

³⁷ Tamtéž, s. 45, 52-59.

obrazu člověka v literatuře, jenž má podle Bachtinových slov „*bytostně chronotopickou povahu*.“³⁸

Koncept chronotopu se jeví pochopitelněji v konkrétnějším vymezení. Bachtin vytyčil několik základních chronotopů, které se vyskytují snad ve všech literárních dílech. První z nich souvisí s motivem setkání. Setkání totiž inherentně obsahuje jak časové určení, tak místní. Takový chronotop bývá uplatněn pro kompoziční účely – k vyhotovení zápletky, kulminačního momentu nebo rozuzlení.³⁹ Co je pro účely předkládané práce důležitější, týž chronotop je blízce spjat s motivy odloučení, útěku, zisku a ztráty, které jsou rovněž determinovány časoprostorově. Motiv setkání je navíc neodmyslitelně obsažen v chronotopu cesty, jelikož k němu v průběhu putování zpravidla dochází. Jak ruský literární teoretik sám uvádí, „*mnoho děl je na chronotopu cesty, setkání a příhod, ke kterým cestou došlo, přímo založeno*“.⁴⁰

Pro řadu literárních děl, včetně analyzovaných, je rovněž klíčová idea metamorfózy. Je-li podána mýtickou formou, poskytuje pohled na vývoj protagonisty, avšak ne postupný a nepřerušovaný, nýbrž skokový. Metamorfóza odhaluje ústřední, krizové okamžiky jedincova života, v nichž se hrdina mění. Text tak zachycuje několik rozličných podob stejné postavy, které společně podávají ucelený obraz její životní cesty, která však není většinou vyložena zdlouhavě, biograficky a se všemi detaily, ale spíše jsou zdůrazněny výjimečné momenty determinující finální obraz člověka a povahu dalších let jeho existence. Jedincův život v biografickém slova smyslu se vši každodenností se odehrává po onom přerodu a překračuje tak hranice textu.⁴¹

Tyto převratné okamžiky tvoří jednotku času, která se do jedincova života nevratně zapisuje. V zásadě jde o momenty dobrodružství, sled neobyčejných, nevšedních událostí, který je víceméně řízen náhodou. Bachtin výše představenou skutečnost považuje za důležitý rys románu, neboť v něm se mísí životní pouť člověka, respektive její mimořádné okamžiky s jeho fyzickým putováním v rovině prostorové. Román je tak podle Bachtina reálným uskutečněním metaforu „*životní cesty*“.⁴²

³⁸ BACHTIN, Michail Michajlovič. *Román jako dialog*. Praha: Odeon, 1980, s. 222. ISBN 01-098-80.

³⁹ Tamtéž, s. 233-234.

⁴⁰ Tamtéž, s. 234.

⁴¹ Tamtéž, s. 247-250.

⁴² Tamtéž, s. 250-254.

4. Autoři a jejich tvorba

Následující kapitola se věnuje životu a literární tvorbě autorů figurujících v předkládané práci. Aby čtenář dokázal lépe porozumět textovým ukázkám vybraných děl, jejich analýze a samotné literární tvorbě, je nutné seznámit je alespoň stručně s životem autorů. Tvůrčí proces a díla většiny spisovatelů jsou více či méně ovlivněny jejich životními událostmi. J. R. R. Tolkien a Neil Gaiman nepředstavují výjimky. Především pak životní milníky prvně zmíněného působily značnou měrou na jeho literární tvorbu, a to v podobě pestrých motivů, které při bližším zkoumání vystupují z textu fantastických příběhů. Samostatné podkapitoly se pak blíže zaměřují na představení vybraných děl zmíněných spisovatelů.

4.1 John Ronald Reuel Tolkien

Anglický spisovatel, básník, zapálený filolog, univerzitní profesor, vynálezce vlastního jazyka, to je široký výčet titulů, které se snoubí v jediné osobě Johna Ronalda Reuela Tolkiena, jenž ve veřejném prostoru proslul nikoliv pro své akademické úspěchy, nýbrž jakožto autor nadčasového *Pána Prstenů*, rozsáhlého fantastického románu, který se stal výchozím dílem a současně i zdrojem inspirace pro další generace autorů moderní hrdinské fantasy literatury. Vytvořil unikátní svět s detailně propracovanými dějinami. Svět, který ztělesňuje autorovo celoživotní dílo, díky němuž je mnohými označován za jednoho z „otců fantasy literatury“.

J. R. R. Tolkien se narodil 3. ledna roku 1892 v sídelním městě Bloemfonteinu na území dnešní Jihoafrické republiky, tehdejší Oranžské svobodné státě, jako nejstarší syn bankovního úředníka Arthura Reuela Tolkiena a Mabel Tolkienové, rozené Suffieldové. Suché a teplé podnebí malému Ronaldovi nesvědčilo, proto s matkou a mladším bratrem Hilarym již v dubnu roku 1895 odpluli do Anglie k matčiným příbuzným. Otec, kterého Tolkien téměř nepoznal, z důvodů pracovních povinností pobýval i nadále v Africe, kde k neštěstí rodiny o rok později zemřel v důsledku těžkého krvácení po prodělané revmatické horečce. Mabel zůstala na výchovu chlapců, domácnost a její zaopatření víceméně sama, jen drobnou podporu našla v rodinách Tolkienů a Suffieldů, a chlapcům tak dokázala poskytnout poměrně chudé a poskrovnu zařízené, avšak láskyplné zázemí.⁴³

Vzhledem k omezeným prostředkům rodiny se základního vzdělávání chlapců ujala samotná matka, která plynně hovořila až čtyřmi jazyky včetně francouzštiny a rovněž byla

⁴³ CARPENTER, Humphrey. *J. R. R. Tolkien: Životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 17-27. ISBN 80-204-0409-0.

umělecky dobře vzdělaná. Byla to právě ona, která postřehla synův nebývalý zájem o jazyky, nadání u něj podporovala a rozvíjela, o čemž se přímo zmiňuje i Tolkienův životopisec Humphrey Carpenter: „*Zvuky a tvary slov ho nezajímaly o nic méně než jejich význam, a matka si začala uvědomovat, že má pro jazyky zvláštní nadání.*“⁴⁴ Tolkien již ve čtyřech letech dokázal plynule číst a poměrně záhy se naučil i psát. Vedle domácího vyučování seznamovala matka chlapce s tradičními pohádkovými knihami, jako byly například *Alice's Adventures in Wonderland*, *The Red Fairy Book* a mnohé další. Tolkien si zvláště oblíbil artušovské legendy, a vůbec další pověsti či legendy z dob středověku. Kromě jazyků vynikal chlapec rovněž v krajinomalbě, což potvrzují dochované ilustrace, zachycující různá místa ve Středozemi.

Rodina se často stěhovala, chlapci tak žili střídavě na venkově a ve městě. Nejhezčí vzpomínky a nejvíce zážitků z dětství si Tolkien spojil právě s malebným prostředím anglického venkova v hrabství Worcestershire, který mu učaroval a později posloužil jako inspirace pro popis míst ve Středozemi. Zatímco venkov poskytoval útěchu, prostor pro dobrodružství a zdravé ovzduší, ulice Birminghamu odpuzovaly už svým vzhledem, natož pak průmyslovými výpary, které neprosplávaly především často nemocné matce, u které se navíc projevila cukrovka.⁴⁵

V roce 1904 Mabel zemřela, z chlapců, výrazně zasažených smrtí milované matky, se stali úplní sirotci a byli svěřeni do opatrovnictví katolického kněze a rodinného přítele Francise Morgana. Otec Morgan zastoupil v životě Tolkiena chybějící otcovskou figuru a měl na chlapce v období dospívání značný vliv. Matčina smrt zasadila Tolkienovi první životní ránu, z níž se nikdy zcela nevzpamatoval. Změnila optimistu v pesimistu a umocnila jeho vztah ke katolické víře, která představovala nezastupitelnou složku v Mabelině životě. Chlapci se nejprve přestěhovali k tetě Beatrici, u které nezažili právě nejšťastnější chvíle, a tak posléze přešli do pronájmu k jisté paní Faulknerové, kde se Tolkien seznámil s o tři roky starší Edith Brattovou, se kterou se postupně spřátelil. Prožili krátký románek, a to navzdory přísnému zákazu otce Morgana, který milenecké spojení neschvaloval. Edith představovala pro nadějného studenta rozptýlení, které si nemohl dovolit, a navíc byla starší.⁴⁶

⁴⁴ Tamtéž, s. 28.

⁴⁵ Tamtéž, s. 28-32.

⁴⁶ Tamtéž, s. 34-45.

Tolkien na přání svého poručníka nakonec vztah s Edith ukončil, jakkoliv mu to přišlo nemilé. Neměl příliš na výběr, protože byl na Morganovi finančně závislý a chtěl-li studovat, finance potřeboval. Přerušeni kontaktu s milovanou dívkou, kterou mladý student vnímal rovněž jako svoji múzu, nebylo jednoduché, nicméně lék na zlomené srdce poskytovalo studium, zejména oblast věnovaná jazykům a literatuře⁴⁷. Dokonce s nejbližšími přáteli – Christopherem Wisemanem, Robertem Gilsonem a Geoffreyem Bache Smithem – založili spolek pod názvem Čajový klub – Barrovianská společnost (Č.K.B.S.).⁴⁸ Spolek poskytoval Tolkienovi tvůrčí prostředí, zdroj inspirace a formoval jeho myšlení.⁴⁹ Svým přátelům v klubu často a rád recitoval verše z oblíbeného *Beowulfa*, *Sira Gawaina a Zeleného rytíře* (ang. *Sir Gawain and the Green Knight*), nebo s nadšením líčil příběhy ze severské *Völsungasagy*.⁵⁰ Členové klubu zůstali blízkými přáteli i poté, co Tolkien pokračoval ve studiu na Oxfordské univerzitě.⁵¹

Tolkien se s Edith sice přestal stýkat, ale miloval ji stále a věřil, že si ji jednoho dne vezme. Kvůli milostnému vzplanutí došlo mezi svěřencem a poručníkem ke sporu, který narušil do té doby vzájemně vřelý vztah. Tolkien dokončil úspěšně studium na soukromé střední škole krále Edwarda v Birminghamu, a to za plné finanční podpory otce Morgana. Ten jej i nadále podporoval při následujícím studiu v Oxfordu, kam nebyl Tolkien kvůli románu s Edith, jak se domníval poručník, a nedostatečné přípravě přijat, avšak své selhání napravil a roku 1910 - při druhém pokusu - získal stipendium na Exeterské koleji. Následujícího roku na podzim, poté, co ukončil studium na střední škole, zahájil první semestr studia na univerzitě. Studijní léta na Oxfordu popisoval Tolkien i s odstupem několika let jako šťastné období, byl členem několika univerzitních spolků, letní prázdniny trávil na cestách s přáteli po Evropě, nebo v Kentu.⁵²

V roce 1913 obnovil kontakt s Edith a plánoval se s ní znovu setkat, v jednom z dopisů daného období jí znovu vyznal své city, které nikdy neochladly, a naznačil možnost sňatku. Edith byla ve stejné době zasnoubená s jistým Georgem Fieldem, avšak zasnoubení zrušila,

⁴⁷ Tamtéž, s. 37. Základ školních osnov spočíval ve studiu latiny a řečtiny. Oba jazyky se vyučovaly zvláště dobře v tzv. seniorské třídě, do které se mladý Tolkien zařadil ještě před dosažením šestnáctých narozenin.

⁴⁸ Tamtéž, s. 49.

⁴⁹ HOŠEK, Pavel. *Sloužím Tajemnému ohni: Duchovní zdroje literární tvorby J. R. R. Tolkiena*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2022, s. 16. ISBN 978-80-7325-544-2.

⁵⁰ CARPENTER, Humphrey. *J. R. R. Tolkien: Životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 48. ISBN 80-204-0409-0.

⁵¹ Tamtéž, s. 48-54.

⁵² Tamtéž, s. 44-41.

prestoupila na katolickou víru a zasnoubila se s Tolkienem. Ten v roce vypuknutí první světové války dokončil studium, následující rok sloužil jako důstojník u Lancashirských střelců a začal s výcvikem v Bedfordu a Staffordshiru. V březnu roku 1916 se s Edith oženil a v létě téhož roku odplul do Francie, konkrétně na bojiště u řeky Sommy v hodnosti podporučíka. Zde sloužil jako signální důstojník praporu.⁵³ Situace a zkušenosti na frontě ho zasáhly a staly se vnějším motivem pro budoucí literární tvorbu. Ještě v listopadu se vrátil zpět do Anglie s tzv. zákopovou horečkou.⁵⁴ Při následné rekonvalescenci v Great Haywoodu na severozápadě země začal psát první příběhy vztahující se k dějinám Středozeří, ze kterých posléze vznikl svazek zvaný *Silmarillion*. Během nejkrvavějšího vojenského konfliktu v dějinách přišel na frontě o dva blízké přátele z klubu Č. K. B. S. Ztráta společníků ho nesmírně zasáhla, což se mimo jiné odrazilo i v jeho tvorbě.⁵⁵

Po konci války se Tolkien vrací s manželkou a synkem do Oxfordu. Manželé přivítali na svět dohromady čtyři potomky Johna (*1917), Michaela (*1920), Christophera (*1924) a jedinou dceru Priscillu (*1929). Než se s rodinou natrvalo usadil v Oxfordu, kde začal vyučovat, strávil nějaký čas na univerzitě v Leedsu. V roce 1925 zde společně s E.V. Gordonem vydal *Sira Gawaina a Zeleného rytíře*, současně byl jmenován profesorem anglosaštiny na Oxfordu, kam se následně i s rodinou odstěhoval. Kariéra na univerzitě se přirozeně nesla v duchu bádání doprovázeného výukou. Tolkien vedl semináře, lektoroval práce studentů, poskytoval konzultace, přednášel, publikoval odborné práce a vědecké články.⁵⁶

V roce 1926 se seznámil s pozdějším profesorem středověké a renesanční literatury Clivem Staplesem Lewisem neboli „Jackem“, jak mu přezdívali přátelé. Po čase se oba literáti sblížili natolik, že se stali celoživotními přáteli. Navzájem si radili při tvorbě svých textů, které před sebou přednášeli a pravidelně se navštěvovali.⁵⁷ Avšak ani přátelství takových intelektuálů, jakými Tolkien s Lewisem nepochybně byli, se neobešlo v pozdějších

⁵³ Tamtéž, s. 60-75.

⁵⁴ Zákopová horečka známá také jako pětidenní horečka představuje závažné infekční onemocnění. Dochází k náhlému nástupu horečky, která je doprovázena bolestmi hlavy, kloubů, silnou bolestí zad a dalšími příznaky. Přenášecem je tělesná veš, která je nositelem bakterie, jež nemoc způsobuje. Poprvé byla horečka rozpoznána roku 1915 během první světové války, konkrétně na východní frontě. Blíže viz Britannica. Trench fever [online]. 21.9. 2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/science/trench-fever>

⁵⁵ CARPENTER, Humphrey. *J. R. R. Tolkien: Životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 80-81. ISBN 80-204-0409-0.

⁵⁶ Tamtéž, s. 97-112.

⁵⁷ Tamtéž, s. 130-131.

letech bez konfliktů. Dvojici mimo jiné pojilo členství v neformální literární skupině zvané *Inklings*, která se scházela v hospodském nebo domácím prostředí. Tato ryze mužská společnost rozmlouvala o literatuře, poskytovala si vzájemnou inspiraci a zpětnou vazbu k předčítaným textům jednotlivých členů. Spolek hrál neopomenutelnou roli v Tolkienově životě, a to jak v oblasti tvorby, tak osobního života. *Inklings* totiž nahradili prázdné místo v jeho životě způsobené ztrátou přátel z bývalého klubu Č.K.B.S. Spolek poskytl platformu, v níž byl také poprvé veřejně čten první rukopis dosud nevydaného *Hobita*.⁵⁸

Podpora blízkého okolí, zejména *Inklingů* v čele s C.S. Lewisem, a Tolkienova přednáška z roku 1936 s názvem *Beowulf: Netvoři a kritické příspěvy* k dokončení příběhu o hobitovi, na němž pracoval od roku 1930.⁵⁹ Vydání *Hobita* uvedlo Tolkiena do povědomí laické veřejnosti, u které si velmi rychle získal oblibu a zařadil se tak přinejmenším mezi klasiky moderní fantasy literatury, ne-li do anglosaského literárního kánonu. Zapálení čtenáři byli natolik unešeni světem, v němž se příběh knihy odehrává, že toužili po dalším pokračování a hlubším poznání onoho fantastického universa. Od nečekaného úspěchu *Hobita* spojil Tolkien akademickou kariéru s profesí spisovatele-beletristy na poli žánru fantasy. Vyhověl tak prosbě čtenářů a podělil se s nimi o svůj magický svět. V návaznosti na *Hobita* vyšlo v následujících letech volné pokračování v podobě *Pána Prstenů*, rozděleného do tří svazků. Svůj vypravěčský talent uplatnil v pohádkách jako *Smith of Wooton Major and Farmer Giles of Ham*, nebo *Adventures of Tom Bombadil and the verses from the Red Book*. Pohádkové motivy vkládal i do své básnické tvorby, a věnoval se také překladu.⁶⁰

I přes komerční úspěch Tolkien nezanevřel na akademickou sféru, v níž setrval do roku 1959, kdy odešel do penze. Dále už se věnoval jen literární produkci, oblíbenému zahradničení a péči o nemocnou Edith. Na sklonku života byl za svůj přínos britské literatuře odměněn Řádem Britského impéria, vedle kterého mu byl udělen čestný doktorát z literatury na univerzitě v Oxfordu. Manželova ocenění se Edith však nedožila, neboť zemřela předcházející rok, v listopadu 1971. Tolkien svou ženu následoval o dva roky později,

⁵⁸ Tamtéž, s. 135. K poznání přátelství J.R.R. Tolkiena a C.S. Lewise lze čerpat z Lewisova spisu *Čtyři lásky* (ang. *Four Loves*).

⁵⁹ Náplní přednášky byl výklad *Beowulfa* propojený s teoretickými poznatky zaměřenými na téma pohádek, jazyka a obecně hrdinských eposů (opět s odkazem na dílo *Sir Gawain and the Green Knight*). Po přednášce Tolkiena oslovila zaměstnankyně nakladatelství s žádostí o ukázkou dosud nepublikovaného *Hobita*. Po jejím přečtení nakladatelství vyjádřilo zájem o vydání příběhu, který Tolkien ještě v témž roce dokončil, aby se následujícího roku mohla na pultech knihkupectví objevit kniha pod názvem *Hobit aneb cesta tam a zase zpátky*. Podrobněji viz CARPENTER, Humphrey. J. R. R. Tolkien: *Životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 161-163. ISBN 80-204-0409-0.

⁶⁰ Tamtéž, s. 183-195.

kdy druhého září 1973 podlehl krátké nemoci. V jeho odkazu pokračoval nejmladší syn Christopher, který editoval a vydal zbývající otcovy rukopisy.⁶¹

4.2 Tolkienova tvorba

Tolkien svou tvorbou, při pomnutí odborných prací, žánrově spadá mezi klíčové autory hrdinské fantasy literatury, podžánru fantasy, kam rovněž patří William Morris, lord Dunsany, C. S. Lewis a další.

„*In a hole in the ground there lived a hobbit.*“⁶²

Výše citovaná věta otevírá úvodní kapitolu jedné z nejznámějších Tolkienových knih *The Hobbit, or There and Back Again*. Jedná se o fantasy román poprvé publikovaný v roce 1937, který si získal věrné příznivce po celém světě. Z oxfordského akademika se tak stal slavný spisovatel, který byl od té doby ustavičně zahrnovaný nejrůznějšími dárky a dopisy od unešených čtenářů, dychtících po dalších příbězích z bájně Středozemě.

Veškerá Tolkienova písemná tvorba pramenila z vášně pro jazyk, na jehož základě vznikly nejen příběhy pocházející ze Středozemě, ale i spletitá historie onoho světa. Mimořádný zájem o studium a význam jazyků projevil už jako malý chlapec, který se nakonec stal znamenitým filologem, zaměřeným především na starou angličtinu a severštinu. Pro svou vášeň k jazykům zašel tak daleko, že vytvořil několik vlastních jazyků, s gramatickými pravidly, abecedou i fonetikou, včetně elfštiny, která reprezentuje jednu z řečí používanou ve Středozemi.⁶³

Uvědomil si, že tyto jazyky nemohou existovat ve vakuu bez mluvčích a prostředí, v němž by se pěstovaly. K umožnění jejich praktického využití potřeboval svět, v němž by se jimi hovořilo. Tato myšlenka ho vedla k vytvoření světa Ardy, jehož ústřední kontinent představuje proslulá Středozemě.⁶⁴ Novou inspiraci pro tvorbu fantastického světa Tolkien našel ve staroanglickém hrdinském eposu *Beowulf*, jehož výkladu se během své akademické kariéry věnoval.⁶⁵ *Beowulf* byl pro vznik světa Středozemě zcela klíčový, což dokazuje

⁶¹ Tamtéž, s. 207-224.

⁶² TOLKIEN, John Ronald Reuel. *Hobbit, or there and back again* [online]. 75th Anniversary Edition. New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2012, s. 10 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-547-95197-3. Dostupné z: <https://4.files.edl.io/a317/02/05/20/161301-957dbe1c-ee13-4d69-ae9b-a565d19582a7.pdf>

⁶³ CARPENTER, Humphrey. *J. R. R. Tolkien: Životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 38-39. ISBN 80-204-0409-0.

⁶⁴ Arda je elfský výraz pro označení „Země“.

⁶⁵ *Beowulf* je zasazen do období raného středověku, kdy docházelo ke střetům mezi skandinávskými kmeny. Ústřední stejnojmenný hrdina svádí krvavý souboj s netvorem Grendelem, jenž ohrožuje

struktura vypravování, kterou Tolkien přejal právě z tohoto hrdinského eposu, a to včetně motivů a témat.⁶⁶ Mezi nimi vynikají především střet dobra se zlem, přátelství v opozici k samotě, věrnost proti zradě, a v neposlední řadě hrdinství v kontrastu se zbabělostí.⁶⁷

Vedle *Beowulfa* Tolkiena rovněž ovlivnily další středověké písemné památky jako například severské ságy, či artušovská legenda *Sir Gawain a Zelený Rytíř* nebo *Píseň o Nibelunzích*, a to nejen kvůli obsaženým motivům, ale i pro zvukomalebnost veršů, v nichž jsou zmíněné písemnosti napsány.⁶⁸ Fascinace veršem je v Tolkienových dílech patrná v podobě různých básní a písní, které stvrzují věrohodnost jinak smyšleného světa, jenž tak působí organičtěji.

Život autora, myšlení a postoje byly neodmyslitelně spjaty s katolickou vírou, která se mimo jiné odráží v jeho imaginaci, díky níž konstruoval kompletní mytologii Středozeemě.⁶⁹ Stejně tak, jako v *Beowulfovi*, se v Tolkienově díle prolíná křesťanské vnímání světa spolu s pohanskou tradicí hrdinských příběhů, kterou však i jako hluboce věřící katolík uznával.⁷⁰ Ačkoliv Tolkienově tvorbě nelze upřít duchovní rozměr a křesťanskou symboliku, není na místě ji zaměňovat za žánr katolického románu sloužícího k propagaci víry. Spíše je třeba obsaženým náboženským motivům přikládat mravoučný rozměr.⁷¹

Významný element v Tolkienově díle zastupuje příroda. Důležitost tohoto prvku lze spatřovat ve skutečnosti, že autor se při vyprávění dokáže odpoutat od hlavní dějové linky a věnovat nemalý prostor barvitému popisu krajiny. Tímto způsobem Tolkien „útočí“ na čtenářovy smysly, snaží se ho okouzlit, aby dovedl ocenit krásu, divokost a rozmanitost přírody, a to nejen na stránkách románu, ale také ve skutečném světě. Láskyplný vztah k přírodě ho doprovázel totiž od útlého věku, kdy část dětství strávil v malebné lokalitě anglických Midlands. Vyzdvihoval harmonický vztah k přírodnímu bohatství, zatímco

panství krále Hrothgara. Vítězstvím si získává pověst udatného válečníka, avšak po letech nalézá hrdinskou smrt v boji s drakem. Blíže viz STRÍBRNÝ, Zdeněk, *Dějiny anglické literatury I*. Praha: Academia, 1987, s. 7-8. ISBN 21-030-87/01.

⁶⁶ HOŠEK, Pavel. *Sloužím Tajemnému ohni: Duchovní zdroje literární tvorby J. R. R. Tolkiena*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2022, s. 53-56. ISBN 978-80-7325-544-2.

⁶⁷ STRÍBRNÝ, Zdeněk, *Dějiny anglické literatury I*. Praha: Academia, 1987, s. 10. ISBN 21-030-87/01.

⁶⁸ CARPENTER, Humphrey. *J. R. R. Tolkien: Životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993, s. 38-39. ISBN 80-204-0409-0.

⁶⁹ Tamtéž, s. 59.

⁷⁰ HOŠEK, Pavel. *Sloužím Tajemnému ohni: Duchovní zdroje literární tvorby J. R. R. Tolkiena*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2022, s. 61, 74-76. ISBN 978-80-7325-544-2. Mnozí čtenáři si Tolkienovo dílo vykládali jako alegorii biblických příběhů. On sám však tuto možnost ani explicitně nevyvrátil, ale ani nepotvrdil.

⁷¹ Tamtéž, s. 60-76.

industrializaci a neohleduplné lidské zásahy do krajiny nesl s velkou nelibostí.⁷² Kritický postoj vůči lidské rozpínavosti doprovázené vědeckotechnickým pokrokem přímo dokládají následující ukázky:

“Treebeard rumbled for a moment, as if he were pronouncing some deep, subterranean Entish malediction. ‘Some time ago I began to wonder how Orcs dared to pass through my woods so freely,’ he went on. ‘Only lately did I guess that Saruman was to blame, and that long ago he had been spying out all the ways, and discovering my secrets. He and his foul folk are making havoc now. Down on the borders they are felling trees – good trees. Some of the trees they just cut down and leave to rot – orc-mischief that; but most are hewn up and carried off to feed the fires of Orthanc. There is always a smoke rising from Isengard these days.’”⁷³

V první ukázce si Stromovous, Ent představující zástupce stromového národa ve Středozemi, stěžuje hobitům, jak jej obelstil čaroděj Saruman. Saruman se zprvu tvářil jako přítel, aby vzápětí přešel na stranu zla. Zradil své někdejší zásady a slepě hnán vidinou moci, začal nelítostně ničit divokou a rozmanitou krajinu Farngornského lesa, domova Entů. Stromy nahradily stroje, které sloužily k výrobě ničivých zbraní. Podobně i jako v našem světě docházelo a dochází k bezohlednému ničení přírody, ze které se snažíme vytěžit maximum za účelem pokroku a neustále probíhající industrializace, na což výstižně poukázal právě Tolkien v uvedné ukázce. Druhý úryvek oproti tomu předjímá vítězství přírody:

„‘Will you really break the doors of Isengard?’ asked Merry. ‘Ho, hm, well, we could, you know! You do not know, perhaps, how strong we are. Maybe you have heard of Trolls? They are mighty strong. But Trolls are only counterfeits, made by the Enemy in the Great Darkness, in mockery of Ents, as Orcs were of Elves. We are stronger than Trolls. We are made of the bones of the earth. We can split stone like the roots of trees, only quicker, far quicker, if our minds are roused! If we are not hewn down, or destroyed by fire or blast of sorcery, we could split Isengard into splinters and crack its walls into rubble.’”⁷⁴

Úryvek dokazuje, že ačkoliv je Saruman obdařen ničivou mocí a poháněn zlovolnou myslí Saurona, svého temného pána, není schopen vzdorovat mocnějším silám přírody. Příroda si

⁷² Tamtéž, s. 85-87.

⁷³ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Two Towers* [online]. London: HarperCollins, 2008, s. 616-617 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91792-9. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-two-towers-e41848129.html>

⁷⁴ Tamtéž, s. 633.

vždycky najde cestu, aby dokázala, kdo je skutečným pánem nad zemí. Enti, kteří si jsou své moci darované přírodou vědomi, se vzbouří a pokořením Sarumana vykonají její vůli.

Na závěr této kapitoly je vhodné zmínit skutečnost, že některé mýty a příběhy ze Středozemě vznikaly v původní podobě izolovaně jako samostatná vyprávění, které Tolkien vyprávěl svým dětem namísto čtení pohádek. Příkladem takového příběhu je putování Bilba Pytlíka, spořádaného a upjatého hobita, který je vytržen z víru rutinní každodennosti a vržen do neobyčejného dobrodružství, v němž prokáže nečekanou odvahu.

4.2.1 Hobit aneb cesta tam a zase zpátky

Hlavním hrdinou tohoto fantastického příběhu je Bilbo Pytlík, hobit – tvor, který se výrazně podobá člověku, ale dosahuje asi poloviční velikosti. S hobitím životem se neodmyslitelně pojí láska ke klidu, pořádku a dobrému jídlu v Kraji, což je zelené a útulné zákoutí ve Středozemí. Jednoho dne je Bilbův harmonický život vyrušen příchodem čaroděje Gandalfa, který v hobitovi spatřuje vhodného kandidáta na post lupiče, jenž má být klíčový pro výpravu, kterou pomáhá sestavovat. Zdráhavý Bilbo nakonec Gandalfovu přemlouvání podlehne, a tak se připojí ke skupině trpaslíků vedené dědicem království Ereboru, Thorinem. Trpaslíky totiž vyhnal z jejich horského království drak Šmak, který se v něm usídlil místo nich, a jejich úmyslem není nic menšího než znovudobytí svého domova.⁷⁵

Během putování družina zažívá neobvyklá dobrodružství, střetává se s elfy, skřety a dalšími fantastickými bytostmi. Při průchodu jeskyní nalezne Bilbo zvláštní lesklý prsten a krátce poté narazí na jeho majitele, podivného tvora Gluma. Ten chce vetřelce připravit o život, ale nakonec je to Bilbo, který po vyhrané soutěži v hádankách, jež měla rozhodnout o jeho přežití, má v rukou Glumův osud. Namísto pokoření Gluma utíká, a jeho život tak ušetří.⁷⁶

Cesta hobita a trpaslíků vede Jezerním městem, které se nachází pod horou, v níž se usídlil Šmak.⁷⁷ Zde narazí na postavu lučištníka Barda, který malým hrdinům pomůže skolit draka. Před svou smrtí však Šmak stihne vypálit město do základů. Útočiště hledají přeživší u trpaslíků, ale Thorin, zaslepen bohatstvím, které hora nabízí, odmítá pomoci. Situaci zhorší

⁷⁵ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *Hobbit, or there and back again* [online]. 75th Anniversary Edition. New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2012, kapitoly 1-2 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-547-95197-3. Dostupné z: <https://4.files.edl.io/a317/02/05/20/161301-957dbe1c-ee13-4d69-ae9b-a565d19582a7.pdf>

⁷⁶ Tamtéž, Kapitoly 4-5.

⁷⁷ Scéna zachycující konfrontaci Bilba s drakem odkazuje na podobný střet Beowulfa a draka. Blíže viz DAY, David. *Tolkienovy bitvy*. Praha: Dobrovský, 2019, s. 132-133. ISBN 978-80-7585-172-7.

příchozí skřetí armáda, která trpaslíky v hoře obléhá. Záchranu v nejdramatičtějším okamžiku přináší Gandalf s elfskou pomocí. Po bitvě se Bilbo s Gandalfem vrací do Kraje, avšak výpravou poznamenaného hobita již nenaplňuje nudný a rutinní život a starosti svých sousedů považuje za malicherné.⁷⁸

Z výše shrnutého děje knihy vyplývá několik skutečností. Byť se jedná o fantastický příběh, vyprávění je podáno lehce a pochopitelně, což dokládá fakt, že je adresováno dětskému čtenáři. Zápětka má spíše pohádkový charakter, o čemž svědčí řada pohádkových prvků – hádanky, mravní poučení v části o Thorinově chamtivosti a zejména nenáročný vykreslení světa, v němž se příběh odehrává. Oproti *Pánovi Prstenů*, jehož děj je temnější a vážný, *Hobitovi* schází propracovaná mytologie a silnější duchovní rozměr, což ale na druhou stranu nabízí lepší srozumitelnost.

4.2.2 Pán Prstenů

V porovnání s *Hobitem* se jedná o mnohem rozsáhlejší, komplexnější a viditelně temnější příběh, který volně navazuje na dobrodružství již představeného Bilba Pytlíka. Epická fantasy je rozdělena do tří částí – *Společenstvo prstenu* (ang. *Fellowship of the Ring*), *Dvě věže* (ang. *The Two Towers*) a *Návrat krále* (ang. *The Return of the King*). Spojovací článek mezi díly tvoří Jeden prsten, který svému nositeli propůjčuje schopnost neviditelnosti, avšak současně z něj vysává životní sílu a dohání ho k šílenství. Bilbo Pytlík předává prsten svému synovci jako součást dědictví, aniž by tušil, že jde o schránku, v níž je uložena veškerá síla temného pána Saurona. Právě Sauron představuje společně se skřety stranu zla, s níž se utká mladý Frodo Pytlík a Společenstvo prstenu ztělesňující dobro ve Středozemi.

Několik let po předání dědictví je Frodo vyslán na dobrodružnou výpravu, aby nebezpečný prsten dopravil do Roklinky, jednoho z posledních království elfů, kde se má rozhodnout o jeho zničení. Do celé situace je Frodo zasvěcen čarodějem Gandalfem, který odhalí, co je prsten zač a kdo je jeho skutečným pánem. Froda na cestě do Roklinky doprovází jeho zahradník Samvěd Křepelka, k němuž se posléze připojují další dva hobiti, příbuzní Pippin a Smíšek. Mezitím Sauron vysílá své služebníky, černé jezdce, aby vypátrali prsten, který potřebuje k obnovení své moci, s níž hodlá ovládnout celou Středozem a podrobit si její národy. V průběhu cesty se skupina hobitů setká se záhadným mužem zvaným Chodec, který

⁷⁸ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *Hobbit, or there and back again* [online]. 75th Anniversary Edition. New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2012, kapitoly 9-19 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-547-95197-3. Dostupné z: <https://4.files.edl.io/a317/02/05/20/161301-957dbe1c-ee13-4d69-ae9b-a565d19582a7.pdf>

je do Roklinky dovede. Ještě předtím se však Frodo dostává na práh života a smrti, když je zraněn jedním z černých jezdců.⁷⁹

Družina se zraněným Frodem nachází útočiště v Roklince, kde se současně schází tajná rada složená ze zástupců národů Středozemě, aby rozhodla, jak naložit s prstenem. Zotavený Frodo se během jednání dozvídá o závažnosti situace a rozhodnutí, že prsten musí být zničen. K tomuto úkolu se také přihlásí, a tak nese prsten do nitra Mordoru, kde byl vyroben. Na cestě plné nástrah, úskalí a zkoušek Froda doprovází čaroděj Gandalf, zmiňovaní hobiti, elf Legolas, trpaslík Gimli, a dva lidé – Aragorn (což je pravé jméno Chodce) a Boromir z Gondoru. Vzniká tak Společenstvo prstenu putující k sopečné hoře Osudu, do jejíhož nitra musí být prsten vhozen. Při putování ztratí družina nejprve Gandalfa, který je stažen do propasti při souboji s netvorem balrogem. Vedení se ujímá Aragorn, který zdrcené společenstvo přivádí do elfského království Lórien, kde skupina uleví svému žalu a obdařena dary pokračuje v putování. V závěru první části dochází k zásadnímu zvratu. Boromir, zaslepen touhou po prstenu, se snaží Froda o něj připravit. Dochází k postupnému rozkladu družiny. Frodo a Sam opouštějí své druhy a pokračují na své cestě sami. Zbytek družiny mezitím bojuje s tlupou skřetů, která unáší Smíška s Pippinem. Při pokusu o jejich záchranu hrdinně umírá Boromir, kterému Aragorn s Legolasem a Gimlim dopřejí důstojný pohřeb. Poté se vydávají zachránit unesené hobity.⁸⁰

Druhá část příběhu sleduje osudy rozdělené družiny a vzniká hned několik paralelních dějových linií. Frodo se Samem potkávají Gluma, bizarní postavu s rozdvojenou osobností, jež miluje prsten a jejíž život ušetřil Frodův strýc Bilbo před mnoha lety. Znetvořený Glum ukáže hobitům cestu do Mordoru. Provádí je skrze Mrtvé močály, Černou bránu až do průsmyku Cirith Ungol, kde v temných tunelech čeká na hobity smrt v podobě gigantické pavoučice Oduly. Při zápasu obluda zaútočí na Froda a paralyzuje ho. Zoufalý Sam se domnívá, že jeho pán je mrtvý, a tak se rozhodne pokračovat v úkolu sám. Frodovo tělo odnáší skupina skřetů, které Sam s prstenem sleduje.⁸¹

⁷⁹ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Fellowship of the Ring* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha první, s. 27-281 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91767-7. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-fellowship-of-the-ring-e87884518.html>

⁸⁰ Tamtéž, kniha druhá, s. 285-531.

⁸¹ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Two Towers* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha čtvrtá, s. 787-971 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91792-9. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-two-towers-e41848129.html>

Mezitím Aragorn, Legolas a Gimli stopují skřety, kteří unesli Pippina se Smíškem. Nedaří se jim tlupu dostihnout, načež potkávají Éomera, synovce krále Rohanu Théodena, který jim věnuje dvojici koní, zatímco Smíškovi a Pippinovi se během skřetí potyčky podaří uniknout do Farnhorského lesa, kde potkávají Enta Stromovouse. Hobiti společně se Stromovousem a ostatními probuzenými Enty odchází do Železného pasu bojovat proti Sarumanovi, čarodějovi, který propadl moci temného pána. Do Farnhorského lesa stopu hobitů sledují Aragorn, Legolas a Gimli, kteří se zde opětovně shledávají se znovuzrozeným Gandalfem, jehož souboj s balrogem vynesl do čela řádu čarodějů. Společně odjíždějí do Edorasu, sídelního města krále Théodena, jehož sužuje Sarumanovo prokletí. Gandalf panovníkovu kletbu láme a odhalí Sarumanova špeha Grímu Červivce. Obyvatelé Rohanu jsou vzápětí evakuováni z rozkazu Théodena do pevnosti v Helmově žlebu, který zanedlouho obklíčí Sarumanova armáda skřetů a dojde k vyčerpávající bitvě, které se účastní i Aragorn s Gimlim a Legolasem. Mezitím Gandalf pátrá po vykázaném Éomerovi a jeho vojsku jezdců, kteří rozhodnou výsledek bitvy o Helmův žleb. Théoden po vítězné bitvě odjíždí v doprovodu Gandalfa, Aragorna, Legolase, Gimliho a Éomera do Železného pasu, aby se zde vypořádali se Sarumanem. Enty poražený Saruman je vypovězen z Rady čarodějů. Smíšek s Pippinem se shledají s částí Společenstva, avšak Pippin se omylem ukáže Sauronovi za pomoci palantíru, jakési vševídnoucí obdoby křišťálové koule. Gandalf bere neposedného hobita pod svůj dohled a spolu s ním cestuje do Gondoru, aby získal spojence pro Théodena v boji proti Sauronovi.⁸²

Závěrečná třetí část spěje k dlouho očekávanému střetnutí dobra a zla, jehož výsledek rozhodne o osudu Středozemě. Gandalf přijíždí do Minas Tirith, hlavního města Gondoru, aby vyzval správce Denethora k připojení se k Théodenovi Rohanskému. Denethor, ztrápený zprávou o smrti svého syna Boromira, odmítá otevřeně bojovat proti silám zla. Pippin mezitím vstupuje do jeho služby s pocitem spoluviny za Boromirovu smrt. Zakrátko je město obléháno několika tisícovým vojskem skřetů, kteří se ho snaží dobýt. V téže chvíli Théoden shromažďuje armádu mířící na pomoc gondorskému království. Aragorn v doprovodu Dúnadanů a elfů opouští Théodena, projíždí stezkami mrtvých, aby naverboval vojsko duchů, které kdysi zradilo krále Gondoru. Aragorn, který je ve skutečnosti právoplatným dědicem gondorského trůnu vyzve duchy, aby splnili svou přísahu, a tím tak odčinili dávnou zradu. Mezitím Rohirové v čele s Théodenem spěchají na pomoc k branám Minas Tirith. Dochází ke krvavé bitvě před branami města, kde se utkají spojená gondorská a rohanská vojska

⁸² Tamtéž, kniha třetí, s. 537-784.

se skřetí armádou. Gondorští vojáci jsou vedeni Gandalfem, protože správce Denethor propadl šílenství v důsledku zranění svého mladšího syna Faramira. Hodlá spáchat rituální sebevraždu, jež spočívá ve společném upálení se zraněným synem. Gandalf zachrání Faramira před smrtí, zatímco hořící Denethor se zabije skokem z palácové terasy. V probíhající bitvě připlouvá na pomoc Aragorn společně s vojskem duchů a svou královskou zástavou. Sauronovo vojsko je nakonec poraženo spojeneckými armádami, avšak Théoden v bitvě nalézá smrt. O život přichází i vůdce černých jezdců, černokněžný král Angmaru, kterého skolí Théodenova neteř Éowyn za Smíškovy pomoci. Po bitvě léčí Aragorn zraněné včetně Faramira, Éowyn a Smiška, odhaluje svůj královský původ a dává dohromady novou armádu, která míří k Černé bráně, vstupu do Mordoru. Spojená vojska mají posloužit k odlákání Sauronovy pozornosti, aby Frodo dokázal bez větších obtíží dokončit své poslání.⁸³

Paralelně s bitvou zachraňuje Sam Froda ze spárů skřetů a společně pokračují k hoře Osudu dokončit úkol. V Mordoru putují v přestrojení za skřety, ale netuší, že je celou dobu pronásleduje rozlíčený Glum. Na Frodově stavu se podepisuje břemeno prstenu, postupně ho opouští životní síla a stále více propadá moci temného pána. Navzdory tělesnému i psychickému utrpení, které před vstupem do hory dosahuje vrcholu, se Frodo se Samem dostávají na konec cesty. V samotném nitru sopky na smrt zesláblý Frodo definitivně podléhá vůli prstenu, který nyní považuje výhradně za svůj majetek. Nechce jej zničit. V zoufalé situaci dvojici napadne posedlý Glum, vyrve Frodovi prsten, ale vzápětí padá do jícnu sopky se spokojeným výrazem na tváři, neboť se „milášek“, jak prstenu přezdívá, dostal zpět do jeho rukou. Konec Glumova života zapříčiní i zničení prstenu a definitivní porážku Saurona.

Frodo a Sam jsou na křídlech orlů dopraveni do bezpečí gondorských zahrad, aby byli posléze uvítáni jakožto zachránci a hrdinové Středozemě. Aragorn je korunován králem Gondoru a v též den získává ruku milované Arwen, elfí princezny, jež se pro lásku k němu vzdala své nesmrtelnosti. Théodenovým pohřbem končí Společenstvo prstenu. Hobiti s Gandalfem míří do Roklinky, odkud putují zpět domů. Rodný Kraj nacházejí zpustošený nájezdem Sarumanových skřetů a zasvěcují další měsíce svých životů jeho obnově. Domovy hobitů se postupně vracejí do starých pořádků včetně hrdinů samotných, avšak Frodo se

⁸³ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Return of the King* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha pátá, s. 977-1169 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91786-8. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-return-of-the-king-e18825517.html>

nedokáže oprostít od bolestivých vzpomínek a zranění. Za dva roky od poražení Saurona míří do Šedých přístavů, kde se shledává s Bilbem, a společně s Gandalfem a dalšími elfy opouští Středozemi.⁸⁴

4.3 Neil Richard Gaiman

Anglický spisovatel a komiksový scenárista, žijící ve Spojených státech amerických, patří mezi nejprodávanější autory současnosti. Jeho díla žánrově spadají do kategorie fantasy a science fiction literatury. V dosavadní rozsáhlé tvorbě, která zahrnuje potemnělé povídky, fantastické novely, televizní scénáře, a v neposlední řadě populární komiksově série, se odráží autorova nepopíratelná všestrannost. Gaimanova díla nezaznamenala světový úspěch pouze u čtenářů, jsou rovněž uznávána a oceňována i mezi kritiky, což dokládá řada prestižních literárních cen kupříkladu Nebula, Hugo, Bram Stoker, World Fantasy a mnoho dalších.⁸⁵

Neil Gaiman se narodil 10. listopadu roku 1960 na předměstí Portchester v severozápadní části Anglie jako nejstarší ze tří dětí. Ačkoliv rodiče byli židovského vyznání a později se stali členy Scientologické církve, jakož i Gaimanovy obě mladší sestry, on sám se k žádnému náboženství nehlásil. Již od raného dětství jej fascinovaly nejrůznější příběhy do takové míry, že zkoušel vymýšlet vlastní zápletky, které diktoval své matce, protože ještě psát nedovedl a abecedu sotva znal. Již v pěti letech dokázal plynule číst. Stal se z něj vášnivý čtenář, okouzlený silou slov, která dohromady utvářela příběh, jak ostatně níže dokládá výrok samotného autora.

„From the very beginning, everything was about words“⁸⁶

Během školních let přečetl nespočet knih a komiksů. Velmi ho ovlivnila například díla J.R.R. Tolkiena, C.S. Lewise, Lewis Carrolla, Michaela Moorocka, Rudyarda Kiplinga, Lorda Dunsanyho a Mary Shelleyové. Účastnil se několika literárních soutěží. Většinu volného času strávil v knihovně, kde sedával do pozdních hodin. Vymýšlel a zapisoval si vlastní povídky, tvořil komiksy včetně kreseb. Studoval na soukromých školách zřizovaných

⁸⁴ Tamtéž, kniha šestá, s. 1173-1349.

⁸⁵ CAMPBELL, Hayley and Audrey NIFFENEGER. *The Art of Neil Gaiman*, London: Thames and Hudson, 2014, s. 22. ISBN 978-1-78157-139-2.

⁸⁶ Tamtéž, s. 22.

anglikánskou církví a své vzdělání zakončil roku 1977 na Whitgift School v Croydonu, jež se nachází v jižním Londýně.⁸⁷

Po studiích na počátku 80. let působil jako novinář pro britské erotické časopisy, stal se autorem několika rozhovorů se známými osobnostmi pro magazín *Penthouse*, posléze přešel k magazínu *Knave*. Zde i nadále pokračoval s rozhovory, přičemž zpovídal především spisovatele, kupříkladu Harryho Harrisona, Ramseye Campbella, Terryho Jonese a jiné. Dále přispíval vlastními krátkými povídkami a sepisoval recenze ke knihám různých žánrů. Souběžně se vedle zaměstnání věnoval i vlastní tvorbě, zapisoval fantastické povídky, které vymýšlel pro své děti. Kariéra novináře mu poskytla řadu zkušeností, které později využil jako spisovatel. Na vlastních článcích a nepublikovaných povídkách se učil, jak zacházet s jazykem a se slovy. Když přišla nová pracovní nabídka od zmiňovaného *Penthouse* magazínu, nepřijal ji a rozhodl se pro kariéru novináře na volné noze. Krátce na to získal dvě nabídky na napsání knih, ačkoliv do té doby žádnou nenapsal.⁸⁸

Knižní prvotinu představuje titul *Beyond Belief* (1985), kterou vytvořil společně s Kimem Newmanem. Jedná se o knihu složenou z nejrůznějších reklamních citátů a úryvků ze science fiction filmů a knih.⁸⁹ Následovala biografie anglické popové kapely Duran Duran, jež Gaimana přivedla na dráhu profesionálního spisovatele, kterým je dodnes. Poté vydal titul *Don't Panic: The Official Hitchhiker's Guide to the Galaxy Companion* (1988), ve spolupráci s M. J. Simpsonem, který pojednává o spisovateli Douglasovi Adamsovi a jeho nejznámější knize z oblasti žánru science fiction, jehož je Gaiman velkým fanouškem. Následně se zaměřil na vlastní tvorbu, již na profesionální úrovni. Postupně autorovi vycházely a stále vycházejí více či méně známé tituly včetně komiksově série *The Sandman* (1990), fantasy romány *Neverwhere* (1986), *Stardust* (1998), *American Gods* (2001), fantastické příběhy s hororovými prvky jako například *Coraline* (2002), *The Graveyard Book* (2008), *The Ocean at the End of the Lane* (2013).⁹⁰ Řada Gaimanových prací byla zfilmována, sám autor se rovněž podílel na scénářích daných snímků, potažmo působil jako konzultant při natáčení.

Spisovatel se roku 1992 přestěhoval do severoamerického státu Minnesota, kde žije dodnes. V roce 2011 se podruhé oženil a je otcem celkem čtyř dětí. Ve svém domě chová

⁸⁷ Tamtéž, s. 23-31.

⁸⁸ Tamtéž, s. 34-57.

⁸⁹ ŠUST, Martin. *Slovník autorů anglo-americké fantastiky. Díl I. A-K*. Plzeň: Laser, 2003, s. 215. ISBN 80-7193-144-6.

⁹⁰ CAMPBELL, Hayley and Audrey NIFFENEGER. *The Art of Neil Gaiman*, London: Thames and Hudson, 2014, s. 10-19. ISBN 978-1-78157-139-2.

mnoho koček, které velmi obdivuje, což je patrné v mnoha autorových dílech, kde se tato zvířata často objevují, jak dokládá ukázka níže.

„Coraline was woken by cold paws batting her face. She opened her eyes. Big green eyes stared back at her. It was the cat.

"Hello," said Coraline. "How did you get in?" The cat didn't say anything. Coraline got out of bed. She was wearing a long T-shirt and pyjama bottoms.

"Have you come to tell me something?" The cat yawned, which made its eyes flash green. "Do you know where Mummy and Daddy are?" The cat blinked at her slowly. "Is that a yes?" The cat blinked again. Coraline decided that that was indeed a yes. "Will you take me to them?"⁹¹

Úryvek nám popisuje Coralinino setkání s tajemnou černou kočku, která v příběhu zaujímá roli průvodce. Snaží se dívce pomoci vysvobodit rodiče uvězněné v zrcadle, v paralelním světě, který ovládá prapodivná entita, jež na sebe vzala podobu dívčiny matky. Coralinin příběh bude pro účely práce stručně shrnut v následující kapitole.

⁹¹ GAIMAN, Neil. *Coraline* [online]. New York: HarperCollins, 2002, s. 36. [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-077365-6. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/coraline-e195569312.html>

4.4 Gaimanova tvorba

„I think stories are important, stories are vital. Storytellers are in some sense very vital. I'm somebody who makes things up for living... As far as I'm concerned, the world is composed of stories. For architects, the World is composed of buildings, for actors the World is composed of theatres, or whatever. For me, the World is simply composed of stories; when I look, that's what I see.“⁹²

Již od útlého věku fascinovaly Gaimana příběhy, díky kterým se člověk mohl oprostít od reálného světa plného starostí a ponořil se do světa kouzel, magie a fantastických dobrodružství. Příběhům připisoval určitou moc, jakou si dokáže podmanit čtenáře, poznamenat je či poučit. Důležitost příběhů též potvrzuje výše citovaný výrok autora z roku 1994, kde vysvětluje, že člověk vnímá svět skrze své povolání. Zatímco pro architekta je svět složen z budov, pro Gaimana jako spisovatele je svět poskládán z příběhů. Z dostupných rozhovorů a v neposlední řadě z první biografie od autorky Hayley Campbell, která vznikala za plné spolupráce spisovatele a nabízí komplexní přehled o jeho dosavadním osobním, a především kariérním životě, vyplývá, že Gaiman přisuzuje slovům i příběhům z nich tvořených značnou moc. Současně své povolání vnímá do jisté míry jako poslání.

Gaimanova tvorba pokrývá široký záběr, jedno dílo se často rozprostírá do několika žánrů. Tento fakt souvisí s již zmiňovanou všestranností, která je pro autora typická. Ačkoliv se v několika dílech překrývají kupříkladu prvky science fiction, gotického románu či fantasy, jeden žánr v mnoha ohledech převládá, a to poslední zmiňovaný. Gaiman kombinuje prvky fantastické literatury nejčastěji s anglickým folklórem, kterým jsou příběhy inspirované a zaznamenaná skutečná lidová říkadla, básničky a podobně.

Další typickým rysem, zastoupeným především v románech a povídkách, je pochmurná až temná atmosféra spojená s ostatními hororovými prvky. Hlavního hrdinu často představuje dítě či dospívající jedinec, ať už se jedná o malou osmiletou a velmi zvědavou Coralinu Jonesovou ve stejnojmenném hororovém příběhu *Coraline*, nebo dospívajícího chlapce Nobodyho Owense v knize *The Graveyard Book*. Dětské hrdinové často čelí mnohým překážkám v podobě obtížných úkolů, často se ocitají tváří tvář nebezpečí v různých podobách, které je přivádí na pomezí života a smrti.

⁹² CAMPBELL, Hayley and Audrey NIFFENEGER. *The Art of Neil Gaiman*, London: Thames and Hudson, 2014, s. 7. ISBN 978-1-78157-139-2.

4.4.1 Coraline

Dětský fantasy příběh o osmileté Coralině Jonesové obsahuje hororové prvky. Coralina se se svými rodiči přistěhuje do nového bydliště v podobě starého činžovního domu. Přízemí obývají dvě seniorky, bývalé herečky, a v podkroví žije bizarní figurka – muž, který tráví dny výcvikem myši pro cirkus. Coralina je velmi zvědavá děvče, které se ale začne velmi rychle nudit poté, co prozkoumá své nové bydliště. Nemá nikoho, s kým by si hrála, neboť jí rodiče nevěnují přes všechnu práci pozornost. Jednoho dne otevře v domě staré dveře, které původně nikam nevedly, ale v danou chvíli se za nimi objevuje chodba. Znuděná, ale zvědavá Coralina prochází chodbou a objevuje se v paralelním světě. Svět za dveřmi představuje past, kterou vytvořila Beldama, fantastická bytost s nadpřirozenými schopnostmi, jež na sebe bere rozličné podoby.⁹³

Alternativní svět se Coralině jeví jako mnohem lepší než svět, odkud přišla, avšak zároveň se mu podobá. Obývají ho totiž lidé, které dívka zná jakožto rodinné příslušníky a sousedy. Jediný rozdíl spočívá v tom, že jejich zdejší verze mají namísto očí knoflíky. Prostřednictvím knoflíků udržuje Beldama všechny ve své moci. Aby si tuto moc udržela, musí se živit dušemi lapených dětí. Coralina není totiž první, která do světa za dveřmi pronikla. Mezitím, co Coralina objevuje zdánlivě lepší verzi své reality, unese Beldama její rodiče a snaží se získat i Coralininu duši. Vychytralá Coralina ale rozpozná lest za pomoci mluvící kočky, která se stává jejím průvodcem.⁹⁴

Když si dívka uvědomí, že za zmizení jejích rodičů nese zodpovědnost Beldama, bez váhání se rozhodne pro jejich záchranu, ačkoliv se cítí vystrašená. S věznicí uzavře dohodu, která spočívá v tom, že musí unesené rodiče najít a pakliže selže, odevzdá se plně Beldamě a přijme knoflíky namísto očí. Navzdory těžkostem se Coralině podaří rodiče zachránit, osvobodit tři dětské duše a přelstít Beldamu. Svět za dveřmi se v důsledku toho rozpadá, avšak část Beldamy pronikne do skutečného světa. Tu však Coralina uvězní ve studni a připraví ji tak o veškerou moc. Rodina se vrací k předchozímu životu, ale s tím rozdílem, že rodiče věnují dceři více pozornosti.⁹⁵

⁹³ GAIMAN, Neil. *Coraline* [online]. New York: HarperCollins, 2002, kapitoly 1-3 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-077365-6. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/coraline-e195569312.html>

⁹⁴ Tamtéž, kapitoly 4-7.

⁹⁵ Tamtéž, kapitoly 8-13.

4.4.2 The Graveyard Book

Hlavním hrdinou dětského fantasy příběhu *The Graveyard Book* je Nobody Owens, který v důsledku tragické události, kdy dojde k zavraždění jeho rodiny, vyrůstá na hřbitově mezi duchy zdejších zemřelých, již Nobodyho přijmou za svého. Už jako malé batole získává privilegium takzvané Svobody hřbitova, díky němuž může užívat podobných schopností jako duchové, hřbitov mu poskytuje ochranu, a hlavně může žít společně s duchy, ačkoliv on sám je smrtelník. Knihu tvoří krátké povídky, které na sebe volně navazují a mapují život Nobodyho, který zažívá neobvyklá dobrodružství. Setká se s tajemným Indigovým mužem a sprátcem se s čarodějnicí. Některé z chlapcových zážitků jsou nebezpečnější než jiné, jako například setkání s ghúly a následná návštěva pekla. Všechny dosud nabyté schopnosti zužitkuje, když se střetne s Jackem, vrahem jeho rodiny, kterého porazí za pomoci bytostí zvaných sleer, žijících v hřbitovní mohyle. Při té příležitosti se dozvídá pravdu o svém původu, ve svých asi patnácti letech opouští zdi hřbitova a vypravuje se čelit novému dobrodružství ve skutečném světě, kam patří.⁹⁶

4.4.3 The Ocean at the End of the Lane

Další z Gaimanových fantastických příběhů vypráví o létě sedmiletého chlapce, milovníka knih bez kamarádů, který během tohoto období zažil sérii nevysvětlitelných a zvláštních zážitků. V krátkém čase se stal svědkem smrtící nehody, otcovy nevěry, a získal možnost nahlédnout do mýtické říše. Průvodkyní po dobrodružstvích se mu stala starší dívka ze sousedství, Lettie Hampstocková, která se nakonec obětuje pro chlapcovu záchranu ve chvíli, kdy se ocitl na pokraji smrti. V jeho domě se totiž usídlila nebezpečná, parazitující entita, která na sebe vzala vzhled domácí chůvy za účelem rozložení harmonických vztahů a úplného zničení rodinného štěstí. Do svého světa ji nechtěně přivedl sám chlapec, který se stal jakýmsi můstkem mezi svou a její realitou.

Chlapec musí vyhledat pomoc u rodiny Hampstockových, jejíž členky nepatří mezi běžné smrtelníky. K vyřešení chlapcova problému je třeba do zdejšího světa přivést bytosti zvané „varmints“, které svým vzhledem připomínají dravé ptáky. Jejich úloha, jak se protagonista dozví, spočívá v udržování pořádku mezi jednotlivými světy, přičemž nelítostně pozřou vše, co do přítomné reality nepatří. Tito tvorové skutečně ukončí zdejší pobyt parazita-chůvy, avšak svou pozornost obrátí na i chlapce, který jej přivolal. V tom okamžiku zasahuje právě

⁹⁶ GAIMAN, Neil. *The Graveyard Book* [online]. New York: HarperCollins, 2008 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-170939-5. Dostupné z: <https://books-library.net/files/books-library.online-01051941Ku7Y7.pdf>

Lettie, jež předstoupí před hochy s odhodláním snášet útoky jejich zobáků namísto něj. Bestie jsou nakonec odehnány matkou a babičkou dívky, ale dívka se ocitá v kritickém stavu na prahu smrti. Vyprávění chlapce končí, když ho ženy odvedou domů a tajemným kouzlem vymažou jeho vzpomínky na události posledních měsíců.⁹⁷

⁹⁷ GAIMAN, Neil. *The Ocean at the End of the Lane: A Novel* [online]. New York: HarperCollins, 2013 [cit. 2022-06-30]. ISBN 9780062255679. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-ocean-at-the-end-of-the-lane-a-novel-e200529610.html>

5. Srovnávací analýza příběhů

Následující kapitola obsahuje stěžejní část bakalářské práce, jež rozebírá jednotlivá dobrodružství protagonistů vybraných příběhů na pozadí teorie přechodových rituálů. V rámci rozboru budou aplikovány poznatky týkající se konceptů prelimitarity, liminality a postlimitarity. Tyto koncepty rozdělují osudy hrdinů do jednotlivých stádií, přičemž nejdůležitější část představuje dobrodružná cesta zahrnující zkoušky, nebezpečí, setkání s nadpřirozenými bytostmi a silami.

Je to právě cesta, která reprezentuje liminální fázi děje, kde dochází k zásadnímu přerodu hrdiny, jenž se v liminálním prostoru bez řádu ocitá na pomezí, nejčastěji mezi životem a smrtí či dobrem a zlem. V této části se podrobuje zkouškám a formuje své nové „já“, aby se v následující postliminální fázi mohl vrátit jako zcela jiný člověk pozměněný svými zážitky. Naopak v prelimitárním čase lze hrdinu spatřovat v jeho každodenní realitě, ve světě, který dobře zná a jenž mu poskytuje stabilitu, řád a bezpečí.

Liminalita zbavuje jedince těchto jistot, vrhá ho do neznámého fantastična prosyceného magií a nadpřirozenem, které se zcela vymyká skutečnosti, v níž donedávna žil. Hrdina je odloučen od zaběhnutých pořádků a utkvělých představ o chodu světa, v liminálním prostoru si vlivem zažitých událostí utváří nový pohled, s nímž se vrací zpět do každodenní reality, z hlediska přechodových rituálů chápané jako postliminální fáze. Nastíněný proces bude v následujících podkapitolách zasazen do kontextu jednotlivých děl, jejichž hrdinové procházejí totožnými fázemi, avšak každý v jiných kulisách.

5.1 Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky

Ústřední postava, hobit Bilbo Pytlík žije v regionu zvaném Kraj v útulné noře poklidným životem. Velebí si svůj příbytek, zahradničí, potrpí si na dobré jídlo a dýmkové koření, jako ostatně kterýkoliv jiný hobit. Žije v každodenní, až přímo rutinní realitě stranou veškerých dobrodružství, izolovaně od světa za hranicemi Kraje. Taková životní strategie představuje jeden z typických rysů hobitího národa. Vyhýbání se dobrodružství vždy přinášelo rodu Pytlíků respekt sousedů, jak dokládá ukázka níže:

„The Bagginses had lived in the neighbourhood of The Hill for time out of mind and people considered them very respectable, not only because most of them were rich, but also because

*they never had any adventures or did anything unexpected: you could tell what a Baggins would say on any question without the bother of asking him.*⁹⁸

Právě Bilbo Pytlík narušuje tuto rodinou linii ve chvíli, kdy se ve společnosti trpaslíků vydává na nenadálý a nebezpečný podnik, ačkoliv zprvu k takové šokující myšlence zastává zdráhavý postoj. Představa, že by měl opustit svůj útulný domov, veškeré pohodlí s ním spojené a vydat se do neznáma, upjatého hobita děsí. Podobně reaguje, když se setká s čarodějem Gandalfem, který mu poprvé tuto nabídku učiní:

*„We are plain quiet folk and have no use for adventures. Nasty disturbing uncomfortable things! Make you late for dinner! I can't think what anybody sees in them,*⁹⁹

Ačkoliv Bilbo nedá dopustit na své pohodlí, ve skrytu duše touží stát se svědkem jakékoliv neobyčejné události, čehož si je Gandalf vědom. Poté, co si Bilbo vyslechne vyprávění trpaslíků o chystané výpravě, rozhodne se ke společnosti přidat. Jeho niterné přání se stává skutečností, a tak Bilbo opouští starý známý Kraj a vydává se vstříc neznámému světu, který znal dosud pouze z vyprávění. Následující ukázka zaznamenává odluku od domova, kdy dochází k přechodu z takzvané preliminární fáze do fáze liminální, kterou takřka po celou dobu příběhu zastupuje dobrodružná výprava:

*„To the end of his days Bilbo could never remember how he found himself outside, without a hat, a walking-stick or any money, or anything that he usually took when he went out; leaving his second breakfast half-finished and quite unwashed-up, pushing his keys into Gandalf's hands, and running as fast as his furry feet could carry him down the lane, past the great Mill, across The Water, and then on for a mile or more.*¹⁰⁰

V případě putování hobita představuje výprava „tam a zase zpátky“ liminální zkušenost, jež je ohraničena odchodem a návratem do Kraje, který znamená opětovné nastolení řádu, na nějž býval Bilbo zvyklý. Po cestě se Bilbo společně s trpaslíky se setkává s bytostmi, které v životě neviděl. Střetává se s ohavnými skřety, trolly, obřími pavouky, ale poznává také vznešené elfy, a v neposlední řadě stane tváří tvář hrozivému draku Šmakovi. Mezi nejzásadnější momenty patří setkání s neobvyklým slizkým tvorem zvaným Glum (ang. Gollum). Osamocení Bilbo potkává Gluma v nejtemnějším zákoutí podzemního království

⁹⁸ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *Hobbit, or there and back again* [online]. 75th Anniversary Edition. New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2012, s. 10 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-547-95197-3. Dostupné z: <https://4.files.edl.io/a317/02/05/20/161301-957dbe1c-ee13-4d69-ae9b-a565d19582a7.pdf>

⁹⁹ Tamtéž, s. 12

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 31.

zlobrů. Intenzita zážitku je znásobena prostředím, nejistotou, kterou Glum působí, a hrozbou smrti. Hobit se s Glumem utká ve hře, jejíž náplní jsou hádanky. Pokud Bilbo prohraje, Glum ho zabije a sní. V opačném případě mu ohavný tvor bude sloužit jako průvodce, který vyvede vítěze ven z jeskyně. Glum však nectí pravidla hry a navzdory Bilbovu vítězství ho chce usmrtit. Dojde k potyčce, při které Glum ztratí zlatý prsten, jemuž přezdívá „milášek“, a Bilbo si ho vezme. Ve zmatku si prsten nasadí a stane se neviditelným: má tak jedinečnou možnost svého protivníka zneškodnit. Bilbo váhá, ale nakonec jeho lítost Gluma ušetří. Navzdory nervovému vypětí, strachu a chaotičnosti situace převládne Bilbova dobrotivá povaha, o čemž svědčí další úryvek:

„Bilbo almost stopped breathing, and went stiff himself. He was desperate. He must get away, out of this horrible darkness, while he had any strength left. He must fight. He must stab the foul thing, put its eyes out, kill it. It meant to kill him. No, not a fair fight. He was invisible now. Gollum had no sword. Gollum had not actually threatened to kill him, or tried to yet. And he was miserable, alone, lost. A sudden understanding, a pity mixed with horror, welled up in Bilbo's heart: a glimpse of endless unmarked days without light or hope of betterment, hard stone, cold fish, sneaking and whispering. All these thoughts passed in a flash of a second.“¹⁰¹

V závěru dobrodružství Bilba poznamená smrt blízkého přítele a krále trpaslíků Thorina. Thorinovou smrtí vyvrcholí liminální část děje. Ztráta hobitovi připomene, že svět kolem něj je skutečný, plný těžkostí a nebezpečí, a že ani fantastická dobrodružství nejsou ušetřena tragických momentů, jako je konfrontace se smrtí. V posledním rozhovoru s Thorinem projeví Bilbo pokoru a vděčnost za to, že mohl zakusit ona fantastická dobrodružství. Thorin na oplátku a současně na rozloučenou složí zdrcenému hobitovi upřímnou poklonu, a především poukáže na hobitovu statečnost v průběhu cesty, z níž by si nejeden král trpaslíků mohl vzít příklad:

„Bilbo knelt on one knee filled with sorrow. “Farewell, King under the Mountain!” he said. “This is a bitter adventure, if it must end so; and not a mountain of gold can amend it. Yet I am glad that I have shared in your perils— that has been more than any Baggins deserves.” “No!” said Thorin. “There is more in you of good than you know, child of the

¹⁰¹ Tamtéž, s. 75-76.

*kindly West. Some courage and some wisdom, blended in measure. If more of us valued food and cheer and song above hoarded gold, it would be a merrier world.*¹⁰²

Poslední kapitola příběhu popisuje Bilboův návrat domů, zpět do každodenní reality, do pohodlí a bezpečí vytouženého domova. Přestože Bilbo se na svůj Kraj upřímně těší, vrací se jako zcela jiný hobit. Dobrodružství, která zažil, a přátelé, které získal, ale i ztratil, způsobí proměnu zprvu upjatého hobita. Do Bilbova života byl opětovně vnesen řád, klid a stabilita. Navázal na svůj starý život mezi známými tvářemi, ale ve svých myšlenkách zůstal za hranicemi Kraje ve společenství elfů a trpaslíků, kteří jej přijali za váženého člena svých společenství, zatímco jeho krajané jej od té doby s lítostí vnímali jako samotářského podivína:

*„Indeed Bilbo found he had lost more than spoons—he had lost his reputation. It is true that for ever after he remained an elf-friend, and had the honour of dwarves, wizards, and all such folk as ever passed that way; but he was no longer quite respectable [...]. He took to writing poetry and visiting the elves; and though many shook their heads and touched their foreheads and said “Poor old Baggins!” and though few believed any of his tales, he remained very happy to the end of his days, and those were extraordinarily long.*¹⁰³

5.2 Pán Prstenu

Uplynulo šedesát let od Bilbových dobrodružství a další z Pytlíků je předurčen k velkým skutkům. Jedná se o Bilbova synovce Froda Pytlíka, který po něm zdědí prsten, jehož skutečným majitel je temný pán Sauron. Ten jej potřebuje k obnově své zlovolné moci. V roli zsvětitele do dobrodružství se na scéně objevuje již známá postava Gandalfa, který se stává Frodovým průvodcem a rádcem.¹⁰⁴ Frodo nikdy neopustil hranice Kraje, o dobrodružných výpravách slýchal jen z vyprávění svého strýce, a v životě nezakusil nebezpečí. Poté, co mu Gandalf vyjeví skutečný původ prstenu a hrozbu, kterou představuje, se Frodo rozhodne opustit bezpečí Kraje, aby své nejbližší a domov uchránil před nebezpečím prstenu:

„As far as I understand what you have said, I suppose I must keep the Ring and guard it, at least for the present, whatever it may do to me.’ [...] ‘But I hope that you may find some other better keeper soon. But in the meanwhile it seems that I am a danger, a danger to all

¹⁰² Tamtéž, s. 228.

¹⁰³ Tamtéž, s. 239-240.

¹⁰⁴ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. 2. vyd. Praha: Argo, 2017, s. 70-71. ISBN 978-80-257-2184-1.

*that live near me. I cannot keep the Ring and stay here. I ought to leave Bag End, leave the Shire, leave everything and go away.' He sighed. [...] 'I should like to save the Shire, if I could – though there have been times when I thought the inhabitants too stupid and dull for words, and have felt that an earthquake or an invasion of dragons might be good for them. But I don't feel like that now.'*¹⁰⁵

Ačkoliv je Frodo vystrašen vším, co ho čeká, je odhodlaný se obětovat pro vyšší dobro, podstoupit strastiplnou cestu, kde je připravena nejedna těžká zkouška. Pro záchranu Kraje je schopen se odloučit od důvěrně známého světa a vydat se do fantastického prostředí, které nabízejí cizokrajné regiony Středozeemě.¹⁰⁶ Odchodem z Kraje vstupuje Frodo do liminální fáze, přičemž tuší, že vytyčená cesta nebude snadná:

„I feel that as long as the Shire lies behind, safe and comfortable, I shall find wandering more bearable: I shall know that somewhere there is a firm foothold, even if my feet cannot stand there again. [...] But I feel very small, and very uprooted, and well – desperate. The Enemy is so strong and terrible.“¹⁰⁷

První úkol spočívá v donesení prstenu do Roklinky, sídla elfů, kde se rozhodne o dalším postupu. Než však hobit za pomoci svého sluhy Samvěda dosáhne cíle své cesty, je vystaven smrtelnému nebezpečí. V konfrontaci s ním si uvědomí, že jeho poklidný život v Kraji je nadobro pryč, ocitá se v neznámém světě, kde jsou síly temnoty skutečné. Krutost oněch sil zakusí na vlastní kůži, když je probodnut jedním z prstenových přízraků alias černých jezdců. Bolestivé zranění se nikdy nezahojí a stane se tak věčnou připomínkou na první seznámení s nadpřirozenem mimo hranice Kraje:

„A shrill cry rang out in the night; and he felt a pain like a dart of poisoned ice pierce his left shoulder. Even as he swooned he caught, as through a swirling mist, a glimpse of Strider leaping out of the darkness with a flaming brand of wood in either hand. With a last effort Frodo, dropping his sword, slipped the Ring from his finger and closed his right hand tight upon it.“¹⁰⁸

¹⁰⁵ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Fellowship of the Ring* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha první, s. 81-82 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91767-7. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-fellowship-of-the-ring-e87884518.html>

¹⁰⁶ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Praha: H & H, 1993, s. 146. ISBN 80-85787-34-2.

¹⁰⁷ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Fellowship of the Ring* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha první, s. 82 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91767-7. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-fellowship-of-the-ring-e87884518.html>

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 256.

Útočiště uprostřed chaosu Frodovi poskytne krátký pobyt v Roklince, kde se částečně zotaví. Během tajné rady se dobrovolně přihlásí, že se stane oficiálním nositelem prstenu, jehož posláním je prsten zničit vhozením do sopky hory Osudu. Prokáže tak nečekanou odvahu a převezme nelehké břímě, které ho připraví o část sebe sama. Skutečnost, že Frodo donesl prsten do Roklinky završila jeho iniciaci a učinila z něj nejvhodnějšího kandidáta pro zničení prstenu. Velikost překážek a útrap během následujícího putování poroste společně s tíhou prstenu, jehož nošení si postupně vybere svou daň.¹⁰⁹ Až na pár světlých okamžiků se bude Frodo zmítat ve strachu a bolesti, temnotě a duševním odloučení od svých společníků. O tíze břemene vypovídá dialog mezi Frodem a elfem Elrodem:

„‘I will take the Ring,’ he said, ‘though I do not know the way.’ [...] ‘If I understand aright all that I have heard,’ he said, ‘I think that this task is appointed for you, Frodo; and that if you do not find a way, no one will. This is the hour of the Shire-folk, when they arise from their quiet fields to shake the towers and counsels of the Great. [...] ‘But it is a heavy burden. So heavy that none could lay it on another. I do not lay it on you. But if you take it freely, I will say that your choice is right.’“¹¹⁰

Destruktivní moc prstenu nepůsobí pouze na Froda, ale rovněž ovlivňuje atmosféru celé družiny. Nejvíce přitahuje mocichtivého Boromira, který je schopen fyzicky ublížit jeho nositeli, aby posléze prsten sám získal a využil, jakkoliv ušlechtilé plány s ním má. Prsten nakonec ale mění všechny vznešené cíle v katastrofu. Konfrontace Boromira s Frodem představuje klíčový moment, který předchází rozdělení Společenstva. Frodo, vědom si ničivé moci prstenu opouští své druhy za účelem jejich ochrany:

„Something scared Mr. Frodo badly. He screwed himself up to the point, sudden. He made up his mind at last – to go.“¹¹¹

K dalšímu významnému okamžiku ve vývoji Frodova charakteru dochází během setkání s Glumem. Slizká kreatura nastavuje Frodovi zrcadlo, v němž vidí jak by mohl on sám dopadnout v případě, že by podlehl vábení prstenu. Ačkoliv Glum představuje hrozbu, Frodo

¹⁰⁹ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. 2. vyd. Praha: Argo, 2017, s. 97. ISBN 978-80-257-2184-1.

¹¹⁰ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Fellowship of the Ring* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha první, s. 352-353 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91767-7. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-fellowship-of-the-ring-e87884518.html>

¹¹¹ Tamtéž, s. 528.

ušetří jeho život jako kdysi Bilbo, a to z lítosti. Glum si nedobrovolně osvojuje roli průvodce po Mordoru:

„*If we kill him, we must kill him outright. But we can't do that, not as things are. Poor wretch! He has done us no harm.*’ [...] *For now that I see him, I do pity him.*“¹¹²

Stává se také odstrašující připomínkou, proč je nutné úkol dokončit. I když se rozhodnutí ponechat Gluma nablízku jeví jako pošetilé, jeho přítomnost motivuje Froda pokračovat, zatímco ho prsten pohlcuje. V Glumovi jediném nalézá porozumění, jelikož tento tvor sám dobře ví, do jakých stavů prsten nositele přivádí a vrhá do naprosté samoty.¹¹³

Destruktivní potenciál prstenu se podepisuje na Frodově zdravotním stavu. Zatímco zpočátku pociťoval jen slabou malátnost, postupně se v mysli noří do temnoty, kvůli níž není v závěru své cesty schopen cestovat samostatně. Je zcela pohlcen prstenem, v duševní rovině se ocitá mimo své tělo a bez Samovy pomoci jen stěží může pokračovat.¹¹⁴ Vrchol Frodových útrap znamená blížící se konec liminální fáze, která je symbolicky završen zničením prstenu.¹¹⁵ V okamžiku největšího utrpení představuje Frodovo tělo pouhou schránku, neboť v mysli je pohroužen v temnotě.¹¹⁶ Těžko si vybavuje minulost a vnímá zejména svůj bolestivý prožitek:

„*At least, I know that such things happened, but I cannot see them. No taste of food, no feel of water, no sound of wind, no memory of tree or grass or flower, no image of moon or star are left to me. I am naked in the dark, Sam, and there is no veil between me and the wheel of fire. I begin to see it even with my waking eyes, and all else fades.*“¹¹⁷

Prsten byl zničen, Středozem zachráněna včetně Kraje a ústřední postavy se ujaly svých nových životních rolí, avšak s výjimkou Froda. Zachránce Středozemě se sice po tělesné stránce téměř uzdravil, ale břímě prstenu zanechalo příliš hluboké, nesmazatelné stopy

¹¹² TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Two Towers* [online]. London: HarperCollins, 2008, s. 803 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91792-9. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-two-towers-e41848129.html>

¹¹³ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Praha: H & H, 1993, s. 149. ISBN 80-85787-34-2.

¹¹⁴ Frodo se stává jakýmsi bludným poutníkem, viz. HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Praha: H & H, 1993, s. 150. ISBN 80-85787-34-2.

¹¹⁵ CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. 2. vyd. Praha: Argo, 2017, s. 98. ISBN 978-80-257-2184-1.

¹¹⁶ HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Praha: H & H, 1993, s. 145. ISBN 80-85787-34-2.

¹¹⁷ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Return of the King* [online]. London: HarperCollins, 2008, s. 1226 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91786-8. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-return-of-the-king-e18825517.html>

na jeho duši. Vrátil se sice do Kraje, svého domova, který mu poskytl útočiště a potřebný klid, přesto zůstal „na půli cesty“. Prsten sebral Frodovi natolik zásadní část sebe samého, že v nově nastoleném pořádku nebyl schopen existovat a přijmout novou realitu.¹¹⁸ Jelikož svým činem prokázal nevídanou statečnost, byla mu udělena výsada, aby se přidal k posledním elfům na cestu do země neumírajících. I když Frodo sám nenalezl smysl svého bytí v pozmeněném světě, zasloužil si přijetí nejvznešenějším národem ve Středozemi. Tuto poctu přijal s pokorou a následující výňatek ukazuje loučení se starým světem:

„*So I thought too, once. But I have been too deeply hurt, Sam. I tried to save the Shire, and it has been saved, but not for me. It must often be so, Sam, when things are in danger: some one has to give them up, lose them, so that others may keep them.*“¹¹⁹

5.3 Srovnání Froda s Bilbem

Oba hobiti zažili dobrodružnou cestu, která vedla tam a zase zpátky, avšak každý se potýkal se zcela jinou zkušeností. Zatímco Bilbo prožil dobrodružnou výpravu v pohádkových kulisách, o níž mohl dál vesele vyprávět příběhy, Frodo se stal zachráncem, ale současně obětí. Jeho výprava se stala doslova životní poutí, posláním za záchranu světa. Na této cestě ztratil nenahraditelnou část své identity. Na rozdíl od Bilba se nedokázal přizpůsobit novým skutečnostem a životu po konci dobrodružství, protože byl až příliš zasažen prožitými událostmi. Bilbo rovněž nenesl na svých bedrech zodpovědnost za osud Středozemě a jeho zkoušky se podobaly klasickým úkolům ve fantastických příbězích. Naopak Frodo převážnou většinu času sváděl souboj sám se sebou, a to především v duchovním rozměru, než aby se utkával fyzicky se skřety či drakem tak jako jeho strýc. Co však oba hrdiny spojuje, je skutečnost, že se po návratu ze svých cest stali zcela jinými osobnostmi, než kterými byli na začátku příběhů.

5.4 Coraline

Coralinina každodenní realita spočívá v jejích „průzkumech“ po novém domě, kam se s rodiči před nedávnem nastěhovala. Je velmi zvědavá děvče s bujnou fantazií, avšak každá činnost jí po krátké chvíli omrzí, jako ostatně každé dítě v jejím věku. Rodiče jsou zahlcení

¹¹⁸ Této skutečnosti si všímá i David Day, viz DAY, David. *Tolkienovi hrdinové*. Praha: Dobrovský, 2019, s. 244-245. ISBN 978-80-7585-171-0.

¹¹⁹ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Return of the King* [online]. London: HarperCollins, 2008, s. 1346-1347 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91786-8. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-return-of-the-king-e18825517.html>

prací, a tak nemají dostatek času se dívce věnovat. Coraliny dny jsou z části vyplněné nudou, neboť možnosti, jak se zabavit, se tenčí:

*„What should I do?” asked Coraline. “Read a book,” said her mother. “Watch a video. Play with your toys. Go and pester Miss Spink or Miss Forcible, or the crazy old man upstairs.” “No,” said Coraline. “I don’t want to do those things. I want to explore.” “I don’t really mind what you do,” said Coraline’s mother, “as long as you don’t make a mess.”*¹²⁰

Při jednom z Coraliných rutinních průzkumů narazí dívka na dveře, které ve chvíli, kdy je otvírá společně s matkou, nikam nevedou. Když je následující den dívka doma sama, zkusí ze zvědavosti dveře otevřít znovu. Tentokrát nachází průchod, kterým projde do zcela totožného domu, z jakého vyšla. Ocitne se tak v paralelním světě, který jí nabízí vše, co jí schází. Svět je prochnut nadpřirozenem a na první pohled se zdá lepší než její skutečný svět.

Vstupem do fantastického světa dívka, vedena zvědavostí, vchází do liminální fáze prostoru. Přichází do neznámého, z počátku lákavého světa, ve kterém pravidla určuje tajemná bytost Beldama, jež před dívkou vystupuje v podobě Coraliny matky. V tomto světě se objevují dvojníci sousedů a otce, jejichž oční důlky namísto očí zaplňují knoflíky. Iluze světa včetně jeho obyvatelů je zcela stvořená Beldamou, která se touto cestou snaží nalákat duše nevinných dětí, jimiž se živí a obnovuje svou sílu. Knoflíky, které se Beldama snaží Coralině vnutit, symbolizují ztrátu zraku jakožto schopnosti rozlišovat věrohodné od neuvěřitelného, skutečné od nadpřirozeného, a zároveň znázorňují naprostou poddanost Beldamě. Dívka je zkoušena lákavým barvitým světem, ale instinkt jí velí vrátit se domů, neboť nemá důvěru v tento zvláštní prostor, v němž řada věcí neodpovídá realitě – knoflíky místo očí, mluvící zvířata i neobvyklý zájem rodičů.¹²¹

Návratem do své reality popudí Beldamu a vystaví se další zkoušce. Beldama totiž unese její rodiče a po rozpravě s kočkou, dívčíným průvodcem, Coralina vstupuje zpět do paralelního světa, aby je zachránila. Během dialogu s kočičí společnicí si hrdinka vybavuje vzpomínku na zdánlivě obyčejný, avšak v dívčíných očích statečný skutek jejího otce, který ji zachránil před útokem vos a sám se tak vystavil jejich žihadlům. Vzpomínkou si dívka dodá odvahu:

¹²⁰ GAIMAN, Neil. *Coraline* [online]. New York: HarperCollins, 2002, s. 11 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-077365-6. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/coraline-e195569312.html>

¹²¹ McQUINN, Kristen. Not at Home: Liminal Space and Personal Identity in *The Hobbit* and *Coraline*. *Mallorn: The Journal of the Tolkien Society* [online]. 2020, 60, s. 16-17 [cit. 2022-07-04]. ISSN 0308-6674. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48614899>

„*And he said that wasn't brave of him, doing that, just standing there and being stung,*” said Coraline to the cat. *“It wasn't brave because he wasn't scared: it was the only thing he could do. But going back again to get his glasses, when he knew the wasps were there, when he was really scared. That was brave.”* [...] *“And why was that?”* asked the cat, although it sounded barely interested. *“Because,”* she said, *“when you're scared but you still do it anyway, that's brave.”*¹²²

Druhý dívčin pobyt je zasvěcen zkoušce, při které musí Coralina vytrvat nad Beldamou, aby vysvobodila své rodiče. Pakliže se jí to nepovede, jejího těla i duše se zmocní její protivnice. Tyto okamžiky reprezentují stěžejní část liminality, kdy se formuje dívčin charakter prostřednictvím nastalých zkoušek. Navzdory přehlížení ze strany rodičů převáží dívčin cit, kvůli němuž se Coralina vědomě rozhodne podstoupit risk:

„*What exactly are you offering?*” *“Me,”* said Coraline, and she gripped her knees under the table, to stop them from shaking. *“If I lose I'll stay here with you forever and I'll let you love me. I'll be a most dutiful daughter. I'll eat your food and play Happy Families. And I'll let you sew your buttons into my eyes.”* Her other mother stared at her, black buttons unblinking. *“That sounds very fine,”* she said. *“And if you do not lose?”* *“Then you let me go. You let everyone go—my real father and mother, the dead children, everyone you've trapped here.”*¹²³

I přes všechna úskalí Coralina uspěje a z paralelního světa vyvede jednak své rodiče, jednak duše uvízlých dětí, pro něž samotné zdejší setrvání znamenalo liminální zkušenost. Návrat do reality není jednoduchý, avšak za pomoci kočky a oněch duší se Coralině podaří definitivně zavřít vstup do paralelního světa, čímž končí dívčina liminální zkušenost. V postliminální fázi se Coralina vypořádá se zbytkem Beldamy, jejíž torzo tvoří pouze děsivě vyhlížející ruka. Díky předešlým formujícím událostem dokáže dívka vymyslet lest a skoncovat nadobro s Beldamou, když její dlaň uvězní ve studni:

„*She hauled the heavy planks back onto the well, covering it as carefully as she could. She didn't want anything to fall in. She didn't want anything ever to get out. [...]* Coraline went back to the house. Mr. Bobo was waiting for her in the driveway. He clapped her on the

¹²² GAIMAN, Neil. *Coraline* [online]. New York: HarperCollins, 2002, s. 40 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-077365-6. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/coraline-e195569312.html>

¹²³ Tamtéž, s. 57.

*shoulder. "The mice tell me that all is good," he said. "They say that you are our savior, Caroline."*¹²⁴

Coralina, dříve vystrašená světem za hranicemi jejího domova a nadcházejícími povinnostmi, si díky návštěvě paralelního světa a tamním zkušenostem, osvojila nové vlastnosti, především získala odvahu. Tuto nově nabytou vlastnost přenesla do své skutečné reality, ve které se už neobává událostí, které ji předtím děsily:

*„Normally, on the night before the first day of term, Coraline was apprehensive and nervous. But, she realized, there was nothing left about school that could scare her anymore.“*¹²⁵

5.5 The Graveyard book

Ve skutečném světě, kam Nobody Owens patří, pobude chlapec velmi krátce, protože již jako malé batole se stane němým svědkem tragické události, vraždy své rodiny neznámým mužem. Shodou náhod vyvázne Nobody jako jediný přeživší a posléze se ocitá na nedalekém hřbitově. Období rádu trvá v chlapcově životě jen krátce a smrt rodičů jej vrhá do liminality. Liminální prostor v podobě hřbitova se paradoxně stává jeho domovem. Zkušenosti a vyrůstání mezi hroby Nobodyho formuje, chlapec se učí rozeznat dobro od zla, v průběhu dobrodružství se tříbí jeho charakter, učí se netradičním způsobem všem naivně nedůvěřovat a v konfrontaci s fantastičnem si osvojuje pro život důležité vlastnosti.

Batoleti, které se ocitne na hřbitově, stále hrozí smrtelné nebezpečí, což postřehnou duchové pochovaných. Ti poskytnou chlapci ochranu. Rada duchů dojde k rozhodnutí udělit chlapci Svobodu hřbitova, díky níž může chlapec volně používat schopnosti, jimiž disponují duchové, jako například procházet zdmi. Díky tomuto privilegiu také chlapec duchy vidí a může s nimi komunikovat. Následující ukázka demonstruje rozhodnutí o přijetí živého chlapce do světa mrtvých:

„Where would he live?“ "Here," said Mrs. Owens. "We could give him the Freedom of the Graveyard." Mother Slaughter's mouth became a tiny O. "But," she said. Then she

¹²⁴ Tamtéž, s. 91.

¹²⁵ Tamtéž, s. 92.

said, "But I never." "Well, why not? It en't the first time we'd've given the Freedom of the Graveyard to an outsider." "That is true," said Caius Pompeius. "But he wasn't alive."¹²⁶

Současně s udělením hřbitovní svobody získává chlapec rovněž nové jméno, čímž je definitivně odloučen od reality světa za zdmi hřbitova. Oficiálně tak vstupuje do liminální fáze svého života:

„His old name won't be of much use to him now, anyway. There are those out there who mean him harm. Suppose we pick a name for him, eh?"[...] "He looks like nobody but himself," said Mrs. Owens, firmly. "He looks like nobody." "Then Nobody it is," said Silas. "Nobody Owens."¹²⁷

Nobody tedy vyrůstá na hřbitově v adoptivní rodině duchů manželů Owensových. Jakousi spojkou mezi hřbitovem a skutečným světem a zároveň mentora a poručníka reprezentuje postava Silase, Silas se nestal chlapcovým vychovatelem náhodou, ale proto, že jako jediný obyvatel hřbitova se může pohybovat mezi živými, jelikož se jedná o upíra, který chlapci zajišťuje ošacení a stravu.¹²⁸ V hřbitovních podmínkách poskytuje chlapci vzdělání. Nobody sbírá v liminálním prostoru cenné zkušenosti, a to prostřednictvím dílčích dobrodružství, kdy je konfrontován s nadpřirozenými bytostmi jako čarodějnice, duchové, ghúlové. Zároveň hledá svou identitu, odkud pochází a začíná si čím dál více uvědomovat, že na hřbitov nepatří. Přesto se ale jedná o jediný svět, který zná, což chlapci působí vnitřní zmatek a vnáší do jeho života ještě větší chaos. Kvůli těmto zkušenostem se nachází až v rozpolceném stavu.

Všechna dobrodružství, které Nobody prožívá, a veškerá výuka, kterou mu Silas poskytne, konečně vedou k osudnému střetnutí s minulostí. Nejtěžší a současně završující zkouška v liminálním prostoru spočívá v souboji chlapce s mužem Jackem, vrahem jeho rodiny. V ten samý okamžik se chlapec dozvídá celou pravdu o svém původu, což dotváří jeho identitu:

„Jack looked down at Bod. "Thirteen years ago I missed you, and now, now we are reunited. The end of one order. The beginning of another. Good-bye, boy." [...] It seemed

¹²⁶ GAIMAN, Neil. *The Graveyard Book* [online]. New York: HarperCollins, 2008, s. 12 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-170939-5. Dostupné z: <https://books-library.net/files/books-library.online-01051941Ku7Y7.pdf>.

¹²⁷ Tamtéž, s. 13.

¹²⁸ Postavu Silase lze v terminologii Daniely Hodrové chápat jako archetyp *Saturna*, zasvětitel, strážce prahu, bytosti stojící mezi dvěma světy. Viz HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Praha: H & H, 1993, s. 158-159. ISBN 80-85787-34-2.

*to Scarlett that Mr. Frost was being forced through the wall, pulled into the rock, was being swallowed up by it. Now there was nothing visible but a face. He was shouting wildly, desperately, shouting at Bod to call the thing off, to save him, please, please...and then the man's face was pulled through the wall, and the voice was silenced.*¹²⁹

Porážka Jacka završuje liminální fázi a Nobody prokazuje, že se sám dokáže vypořádat s nástrahami, jež život přináší, a již není třeba, aby dále setrval jako schovanec pod ochranou hřbitova a jeho obyvatel. Přechází tak do postliminální části, je mu odejmuta svoboda hřbitova, což se projevuje tím, že přestává vidět duchy:

„Sometimes he could no longer see the dead. It had begun a month or two previously, in April or in May. At first it had only happened occasionally, but now it seemed to be happening more and more. The world was changing.“¹³⁰

Loučí se s duchy, opouští brány hřbitova a vypravuje vstříc nové životní etapě ve skutečném světě, kam patří a do kterého hodlá být přijat. Nobodyho adoptivní matka symbolicky dává chlapci sbohem básní, kterou jej před lety na hřbitově uvítala:

„Then the last lines of the song came back to Mistress Owens, and she sang them to her son. “Face your life Its pain, its pleasure, Leave no path untaken” “Leave no path untaken,” repeated Bod. “A difficult challenge, but I can try my best.” [...] He took a step forward, through the gate that took him out of the graveyard. He thought a voice said, “I am so proud of you, my son,” but he might, perhaps, have imagined it.“¹³¹

5.6 Srovnání Coraliny a Nobodyho

Příběh každého z hrdinů je zasazen do naprosto odlišného kontextu, přičemž dobrodružství Coraliny se odehrává v krátkém časovém úseku, jednoho léta. Na druhou stranu, příhody Nobodyho Owense zachycují jeho život od batolecího věku po pubertu. Coralinovým domovem je reálný svět s rodinným zázemím a ke konfrontaci s nadpřirozenem v paralelním světě dochází kvůli dívčině znuděnosti, zvědavosti a nezájmu rodičů. Situace Nobodyho Owense je viditelně komplikovanější a tragičtější. O rodinu byl připraven nemilosrdně připraven krutým vrahem již jako nemluvně, a na rozdíl od Coraliny se většinu

¹²⁹ GAIMAN, Neil. *The Graveyard Book* [online]. New York: HarperCollins, 2008, s 124-125 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-170939-5. Dostupné z: <https://books-library.net/files/books-library.online-01051941Ku7Y7.pdf>

¹³⁰ Tamtéž, s. 129

¹³¹ Tamtéž, s. 134

života pohybuje v liminálním prostoru čili mezi mrtvými na jistém hřbitově, který mu ale současně poskytuje domov a útočiště. O chlapce projevuje jeho okolí zájem a nebezpečí na něj čeká paradoxně za hranicí hřbitova, ve skutečném světě. Co mají oba protagonisté společné jsou zkoušky, jimž v liminální fázi čelí. Oba se dostávají do život ohrožujícího nebezpečí, v případě Nobodyho jde o závažnější fyzickou hrozbu, zatímco Coralině usiluje její protivnice o duši. Hrdinové také sdílejí zvědavost, touhu po poznání a spojuje je hledání vlastní identity.

6. Motiv smrti

Smrt je přirozenou součástí životního cyklu každé bytosti na zemi. Takřka od nepaměti člověk nad jejím významem rozjímal, snažil se smířit s konečností své existence. Avšak ne každý tuto skutečnost ochotně přijal, naopak v průběhu věků se někteří snažili svůj nevyhnutelný konec odvrátit. Pátrali totiž po nesmrtelnosti, která je ústředním námětem i nejstarší písemné památky, *Eposu o Gilgamešovi*. Vize nevyhnutelné smrti, jakkoliv deprimující se může jevit, činí člověka člověkem a tvoří součást jeho lidskosti.¹³²

Fenomén smrti fascinoval lidstvo odjakživa. Promítal se v oblasti každodenního života, náboženství, práva, nepsaných tradic, kultury, od výtvarného umění po literaturu. Mezi klasická díla, která se snaží vypořádat se smrtí, lze zařadit kupříkladu Goetheho *Fausta*, *Obraz Doriana Greye* od Oscara Wilda, *Sto roků samoty* Gabriely Garcíi Márqueze a mnoho dalších. Motiv smrti tvoří rovněž všudypřítomnou složku vybraných analyzovaných příběhů, avšak nejzřetelněji se objevuje v *Pánovi Prstenů*, a to především díky jeho duchovnímu přesahu. Tolkien v příběhu nepopisuje pouze smrt postav, ale do úst svých hrdinů také vkládá řadu úvah o smrti samotné. Příklad takové úvahy zachycuje následující ukázka, v níž moudrý čaroděj Gandalf diskutuje s hobitem Frodem o tom, kdo si zaslouží a nezaslouží zemřít:

*„Many that live deserve death. And some that die deserve life. Can you give it to them? Then do not be too eager to deal out death in judgement. For even the very wise cannot see all ends.“*¹³³

Hrdinové Tolkienových, ale i Gaimanových děl se v průběhu příběhu střetávají ať už přímo či nepřímo se smrtí. Ačkoliv oba autoři pracují s motivem smrti rozdílným, originálním způsobem, společný rys představuje liminální zkušenost hlavních protagonistů, ke které dochází při kontaktu se smrtí. Střetnutí se smrtonosným nebezpečím hrdiny pochopitelně silně zasahuje. Jedná se totiž o zásadní zkušenost, která zbavuje postavy posledních zbytků iluzí a naivity. Může se zdát až paradoxní, že tak drastický zážitek vede ke klíčovému přerodu hrdiny a formuje jeho charakter.

¹³² DASTUROVÁ, Françoise. *Smrt: esej o konečnosti*. Praha: Karolinum, 2017, s. 20. ISBN 978-80-246-3664-1.

¹³³ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Fellowship of the Ring* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha první, s. 78 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91767-7. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-fellowship-of-the-ring-e87884518.html>

6.1 Podoby smrti

Ve vybraných příbězích bývá smrt povětšinou fyzicky zosobňována v podobě temných bytostí. V případě *Pána Prstenů* se smrt vtěluje do děsivých až odpudivých postav, jakými jsou balrog, černí jezdci alias prstenové přízraky a pavoučice nadlidských rozměrů Odula. Balroga Tolkien vykreslil jako pekelného, plameny šlehajícího okřídleného tvora gigantických rozměrů, který obývá nejhlubší útroby podzemí. Pohybuje se ve stínech a je obdařen hrozivou mocí a nesrovnatelnou silou.¹³⁴ Pro trpaslíky znamená zhoubu jejich národa, a dokonce se mu podaří přemoci i samotného Gandalfa.¹³⁵ Další prastarou bytostí zosobňující smrt je Odula, pavoučice žijící v temných tunelech, které čpí smrtelným zápachem. Baží po krvi a smrti všeho živého. Nehledí ničeho jiného než vlastní potravy. Tolkien její hrozivost ilustroval následujícím popisem:

*„She served none but herself, drinking the blood of Elves and Men, bloated and grown fat with endless brooding on her feasts, weaving webs of shadow; for all living things were her food, and her vomit darkness. [...] only desired death for all others, mind and body, and for herself a glut of life, alone, swollen till the mountains could no longer hold her up and the darkness could not contain her.“*¹³⁶

V neposlední řadě se v příběhu objevují zmiňovaní černí jezdci jakožto nositelé smrti. Bývali lidmi, než propadli podmanivé moci prstenu. Neslouží menšímu pánu než Sauronovi. Ustavičně pátrají po prstenu moci a neznají slitování, kdo se jim postaví do cesty zahyne. Nemají téměř tělo, spíše připomínají jakési stínové duchy zahalené v černých kápích, jejichž přítomnost doprovází chlad. Pátrání provádějí ze sedel černých koní, nebo se vznášejí na hřbetech kvílejících draků.¹³⁷ Setkání tváří v tvář pociťují hobiti se zděšením:

¹³⁴ DAY, David. *Tolkienovy bitvy*. Praha: Dobrovský, 2019, s. 152-153. ISBN 978-80-7585-172-7.

¹³⁵ FERRÉ, Vincent. *Tolkien: Na březích Středozeemě*. Praha: Mladá Fronta, 2006, s. 24-25. ISBN 80-204-1249-2.

¹³⁶ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Two Towers* [online]. London: HarperCollins, 2008, s. 946-947 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91792-9. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-two-towers-e41848129.html>

¹³⁷ FERRÉ, Vincent. *Tolkien: Na březích Středozeemě*. Praha: Mladá Fronta, 2006, s. 25. ISBN 80-204-1249-2.

„Three or four tall black figures were standing there on the slope, looking down on them. So black were they that they seemed like black holes in the deep shade behind them. Frodo thought that he heard a faint hiss as of venomous breath and felt a thin piercing chill.“¹³⁸

Zatímco smrt v Tolkienově díle zosobňovaly fantastické postavy, Gaiman jí přiřkl i podobu lidskou, a to především v osobě muže Jacka v knize *Graveyard Book*. Jack je totiž vrahem rodiny protagonisty Nobodyho Owense. Jack náleží k jakémusi bratrstvu s výmluvným názvem *Jacks of All Trades*, jehož členové sdílí stejné křestní jméno a na veřejnosti vystupují jako spořádaní gentlemani a filantropové, zatímco ve skrytu spřádají plány, jejichž náplň však zůstává čtenáři skryta. Úkladná vražda rodiny, které neměl být ušetřen ani Nobody v batolecím věku, byla motivována prastarým prococtvím, jež v chlapci vidělo potenciální hrozbu pro existenci spolku. Onen Jack se tak stává vykonavatelem vůle organizace, ale zároveň fakticky jedná i ve svém vlastním zájmu, jelikož rozpad bratrstva by jej citelně zasáhl. Jacka charakterizuje důslednost:

„The man Jack was, above all things, a professional, or so he told himself, and he would not allow himself to smile until the job was completed.“¹³⁹

6.2 Smrt jako liminální zkušenost

6.2.1 The Graveyard Book

Nobody Owens se od útlého věku pohybuje v liminálním prostoru, ve kterém se neustále střetává s mrtvými bytostmi. Jelikož Nobody žije na hřbitově, kde se o něj starají duchové zemřelých, má v jeho případě setkání se smrtí už z principu charakter každodenní zkušenosti. Pro něj se nejedná o nic neobvyklého, všudypřítomná smrt ho nijak nezasahuje ani neformuje. V chlapcově situaci smrt patří k přirozenému řádu a nezpůsobuje chaos. Přesto ve chvíli, kdy se účastní slavnosti tance smrti, při němž tančí živí s mrtvými, se Nobody cítí překvapen, a více než kdy jindy vnímá přítomnost mrtvých zcela intenzivně.¹⁴⁰ Při této

¹³⁸ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Fellowship of the Ring* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha první, s. 255 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91767-7. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-fellowship-of-the-ring-e87884518.html>

¹³⁹ GAIMAN, Neil. *The Graveyard Book* [online]. New York: HarperCollins, 2008, s. 6-7 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-170939-5. Dostupné z: <https://books-library.net/files/books-library.online-01051941Ku7Y7.pdf>

¹⁴⁰ Danse Macabre neboli tanec smrti představuje pojem, který je spjat s vrcholným středověkem. Jedná se o procesí či slavnost věnovanou tanci mrtvých s živými, která znázorňuje myšlenku, že si smrt přijde nakonec pro všechny bez ohledu na společenské postavení. Tanec smrti sloužil jako oblíbený motiv pro literaturu, výtvarné umění či hudbu. Podrobněji viz Britannica. Dance of death [online]. 28.5.2008 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/art/dance-of-death-art-motif>

příležitosti mrtví opouští zdi hřbitova a setkávají se s živými obyvateli ve starém městě, kde dojde ke společnému tanci:

„They took hands, the living with the dead, and they began to dance. Bod saw Mother Slaughter dancing with the man in the turban, while the businessman was dancing with Louisa Bartleby. Mistress Owens smiled at Bod as she took the hand of the old newspaper seller[...] The dance sped up, and the dancers with it. Bod was breathless, but he could not imagine the dance ever stopping: the Macabray, the dance of the living and the dead, the dance with Death.“¹⁴¹

Nobody událost s nadšením a úžasem pozoruje a má ho pocit, že se vyskytl v naprosto jiném světě. V času tance se prolínají světy živých a mrtvých a před účastníky se otevírá jakýsi meziprostor, kde dochází k magickému momentu bez racionálního vysvětlení. Účastníci registrují jen přítomný okamžik, tančí jako o život, a nevnímají reálný svět kolem sebe. Vrchol slavnosti představuje příjezd samotné Smrti na bílém koni, která se přidá mezi tanečnický. Smrt je vykreslena jako krásná a elegantní dáma v oslňujících třpytivých šatech, k níž přítomní vzhlížejí a uctivě a s pokorou ji vítají mezi sebe jako odvěkou přítelkyni. Nobody má tu čest se stát Smrti tanečním partnerem. Pro chlapce získává zážitek kouzelný rozměr, pro nějž na tanec nikdy nezapomene. Noblesou své tanečnice je okouzlen natolik, že si neuvědomuje, že tančí se Smrtí:

„There was a woman riding on the horse's bare back, wearing a long grey dress that hung and gleamed beneath the December moon like cobwebs in the dew. [...] Each of the dancers took a partner, the living with the dead, each to each. Bod reached out his hand and found himself touching fingers with, and gazing into the grey eyes of, the lady in the cobweb dress.“¹⁴²

Závěrečný tanec završuje slavnost. Zatímco Smrt nasedá na koně a opouští účastníky, mrtví se vrací do svých kamenných příbytků a dlouho na událost vzpomínají, avšak žijí jako by ztratili paměť. Konec slavnosti následuje uzavření liminálního prostoru, v němž se účastníci v jejím průběhu nacházeli.

¹⁴¹ GAIMAN, Neil. *The Graveyard Book* [online]. New York: HarperCollins, 2008, s. 71-72 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-170939-5. Dostupné z: <https://books-library.net/files/books-library.online-01051941Ku7Y7.pdf>

¹⁴² Tamtéž, s. 71-72.

6.2.2 The Ocean at the End of the Lane

Následující dvě ukázky reprezentují smrt jako liminální zkušenost, kdy se dětská hrdinová setkávají tváří v tvář se smrtícím nebezpečím. Dochází k zásadním okamžikům, které formují protagonistu a vypravěče příběhu, který se navzdory svému strachu a nízkému věku vrhá smrti naproti. Nevidí totiž žádné jiné východisko, jak zachránit svět a své milované před katastrofou v podobě oněch dravých ptáků varmints, kteří by jinak pozřeli chlapcovu realitu. V dramatickém okamžiku dochází k přerodu – z bázlivého chlapce se stává odhodlaný a statečný „malý dospělý“, který se nezdráhá obětovat svůj život a přijmout zodpovědnost za své činy. Jak chlapec, tak i dívka Lettie totiž neúmyslně svým konáním výskyt dravých ptáků v jejich světě zapříčinili:

„Lettie Hempstock was shouting at me to stop, but still, I ran, crossing the farmland, where every blade of grass, every pebble on the lane, every willow tree and hazel hedge glowed golden, and I ran toward the darkness beyond the Hempstock land. I ran and I hated myself for running, as I had hated myself the time I had jumped from the high board at the swimming pool. I knew there was no going back, that there was no way that this could end in anything but pain, and I knew that I was willing to exchange my life for the world.“¹⁴³

Liminalita dosahuje pomyslného vrcholu v okamžik, kdy Lettie převezme zodpovědnost namísto chlapce, a to se všemi důsledky. Scéna končí tragicky. Dívka vstoupí mezi lovce a kořist a snáší bolestivé údery ostrých zobáků útočících ptáků. Bezmocný chlapec propadá zoufalství a lítosti nad ztrátou své nejbližší přítelkyně. Tyto pocity chlapce sužují již při útoku a rezonují v něm i poté, respektive do doby, než je mu vymazána paměť:

„She was on top of me, and she was heavier than I was, and she was pushing me down, face-first, into the grass and the wet earth, and I could see nothing. I felt them, though. I felt them crash into her. She was holding me down, making herself a barrier between me and the world. I heard Lettie’s voice wail in pain. I felt her shudder and twitch. There were ugly cries of triumph and hunger, and I could hear my own voice whimpering and sobbing, so loud in my ears . . . A voice said, “This is unacceptable.” It was a familiar voice, but still, I could not place it, or move to see who was talking. Lettie was on top of me, still shaking, but as the voice spoke, she stopped moving.“¹⁴⁴

¹⁴³ GAIMAN, Neil. *The Ocean at the End of the Lane: A Novel* [online]. New York: HarperCollins, 2013, s. 118 [cit. 2022-06-30]. ISBN 9780062255679. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-ocean-at-the-end-of-the-lane-a-novel-e200529610.html>

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 118-119.

6.2.3 Pán Prstenů

Tolkien pracuje s motivem smrti různorodě. Ne vždy představuje smrt definitivní konec, nýbrž někdy může předjímat další cestu, kterou je třeba vykonat. V některých případech demonstruje přechod z jedné životní etapy do druhé a k umírání dochází v symbolické rovině. Avšak okamžiky před smrtí jsou naplněny chaosem, strachem, přičemž hrdina se v daný moment ocitá mimo realitu. Jeho mysl se soustředí na vzdálená a blíže neprobádaná místa. Nejzřetelněji si lze těchto momentů povšimnout v případě Gandalfa a Froda. Gandalf zakusí pachut' smrti v okamžiku souboje s temným démonem balrogem:

„At that moment Gandalf lifted his staff, and crying aloud he smote the bridge before him. The staff broke asunder and fell from his hand. A blinding sheet of white flame sprang up. The bridge cracked. [...] With a terrible cry the Balrog fell forward, and its shadow plunged down and vanished. But even as it fell it swung its whip, and the thongs lashed and curled about the wizard's knees, dragging him to the brink. He staggered and fell, grasped vainly at the stone, and slid into the abyss. 'Fly, you fools!' he cried, and was gone.“¹⁴⁵

V souboji, který je jeho nevyhnutelnou zkouškou, aby mohl stanout v čele Řádu čarodějů, čaroděj umírá. Padl jako Gandalf Šedý, jeho mysl cestovala napříč časem mimo reálný rámeček, aby se mohl vrátit jako znovuzrozený a mocnější Gandalf Bílý. Čaroděj musel podstoupit tuto liminální zkušenost, během níž se nacházel v prostoru bez řádu. Gandalfova smrt měla vedlejší, avšak zásadní dopad na Společenstvo, které se bez jeho dohledu a vedení začíná bortit. Členové družiny jsou přirozeně zasaženi i po citové stránce, neboť přišli o váženého přítele. Zároveň si uvědomují křehkost života a nevyhnutelnost smrti, která přemůže i tak mocné, jako byl Gandalf. O to větší je pak jejich nadšení, když se se svým přítelem znovu shledají.

Na rozdíl od Gandalfa je Frodovo setkání se smrtí naprosto odlišné. Zatímco Gandalf se po smrtící zkušenosti vrací jako mocnější a moudřejší, Frodo po útoku černých jezdců upadá do melancholických nálad. Teprve v tento okamžik si uvědomuje, jakému nebezpečí čelí on a jeho přátelé. Až do dramatického střetu vnímal nebezpečí jako vzdálené a příliš abstraktní, než aby si jeho závažnost dovedl představit. Utržení nezhojitelného zranění zasedlo do Froda bolest a temnotu, které se už nikdy nezbaví. Bodnutí hobita uvrhlo do liminality a bolest ho přivedla do deliria. Ve srovnání s Gandalfem a ostatními hrdiny formovala Froda negativně,

¹⁴⁵ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Fellowship of the Ring* [online]. London: HarperCollins, 2008, kniha první, s. 431 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91767-7. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-fellowship-of-the-ring-e87884518.html>

příčemž zážitek měl neblahý vliv na jeho další vývoj. Vzpomínky na bolestivou zkušenost byly i s odstupem času pro Froda živé a bolestné. Představovaly jednu z příčin, proč se nemohl vrátit k předchozímu životu, a proto odchod ze Středozemě nabízel jedinou schůdnou cestu, jak se od utrpení nadobro oprostít. Následující ukázka připomíná počátek Frodova fyzických muk:

„A shrill cry rang out in the night; and he felt a pain like a dart of poisoned ice pierce his left shoulder. Even as he swooned he caught, as through a swirling mist, a glimpse of Strider leaping out of the darkness with a flaming brand of wood in either hand. With a last effort Frodo, dropping his sword, slipped the Ring from his finger and closed his right hand tight upon it.“¹⁴⁶

Proces rozpadu Společenstva prstenu, který trvá od Gandalfovy smrti, završuje smrt Boromira. Boromir, stejně jako hrdina Roland, protagonista rytířského eposu *Písně o Rolandovi*, bojuje do posledního dechu proti přesile. Oba těsně před svým přemožením zatroubí na lesní roh, aby jim vzápětí mohl přispěchat na pomoc Aragorn/ Karel Veliký.¹⁴⁷ Boromirova smrt nejvíce zasáhla hobita Pippina, který po vyslechnutí zprávy o Boromirově smrti s pocitem provinění vstoupil do služeb Denethora, správce Gondoru, Boromirova otce, aby symbolicky vyměnil život za život. Hobit totiž cítí vinu za smrt Boromira, který zemřel, když Pippina se Smíškem bránil před skřety. Boromirův odchod zapříčiní vstup Pippina a Denethora do liminálního prostoru. Denethor se zmítá v šílenství, oplakává ztrátu milovaného syna a nepokrytě trpí. Dalo by se dokonce říci, že na utrpení dále zakládá svou identitu, ale přitom zůstává odtržen od reality, což se projevuje liknavostí a neochotou spolupracovat s Rohanskými, i když jde o osud města. Pippin si na druhou stranu od služby u Denethora slibuje vykoupení. Konečně, Boromir si své selhání a podlehnutí touze po prstenu před smrtí uvědomuje a své provinění se ještě pokouší napravit, leč marně. Lítost vyjadřuje v závěrečném rozhovoru s Aragornem, kterému svěřuje ochranu svého lidu:

„‘I tried to take the Ring from Frodo,’ he said. ‘I am sorry. I have paid.’ His glance strayed to his fallen enemies; twenty at least lay there. ‘They have gone: the Halflings: the Orcs have taken them. I think they are not dead. Orcs bound them.’ He paused and his eyes closed wearily. After a moment he spoke again. ‘Farewell, Aragorn! Go to Minas Tirith and save my people! I have failed.’ ‘No!’ said Aragorn, taking his hand and kissing his brow. ‘You

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 256.

¹⁴⁷ DAY, David. *Tolkienovi hrdinové*. Praha: Dobrovský, 2019, s. 214-215. ISBN 978-80-7585-171-0.

have conquered. Few have gained such a victory. Be at peace! Minas Tirith shall not fall!’ Boromir smiled. ‘Which way did they go? Was Frodo there?’ said Aragorn. But Boromir did not speak again.”¹⁴⁸

¹⁴⁸ TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Two Towers* [online]. London: HarperCollins, 2008, s. 538 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91792-9. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-two-towers-e41848129.html>

7. Závěr

Cílem bakalářské práce byla srovnávací analýza fantastických příběhů J. R. R. Tolkiena a Neila Gaimana, konkrétně *Hobbit, or there and back again*, *Lord of the Rings*, *Coraline*, *The Graveyard Book* a *The Ocean at the End of the Lane*, a to na pozadí Gennepovy teorie přechodových rituálů. První část práce vytyčuje teoretický rámec, který zahrnuje stručný přehled fantasy literatury, představení teorie přechodových rituálů podle Gennepa, a v neposlední řadě jsou zmíněni samotní autoři a jejich tvorba. Druhá část práce se zaměřuje na srovnávací analýzu vybraných ukázek zkoumaných fantastických příběhů a pracuje s pojmy prelimitarity, liminality a postlimitarity, které uplatňuje na vývoj knižních hrdinů.

První kapitola se blíže věnuje vymezení žánru moderní fantasy, obsahuje stručný přehled jejího vývoje, zmiňuje klíčové autory a zohledňuje strukturu, která je pro fantasy literaturu typická. Zvláštní pozornost je rovněž věnována podžánru dětské fantasy, kterou reprezentují právě vybraná díla Neila Gaimana. Na závěr se kapitola zabývá fantastickými prvky a jejich zastoupením v dílech zkoumaných autorů.

Náplní druhé kapitoly je představení Gennepovy teorie přechodových rituálů, jejíž základ tvoří specifické fáze rozdělené na prelimitaru, liminalitu a postlimitaru. Francouzský antropolog rozpracoval tuto teorii v paradigmatické publikaci *Přechodové rituály: Systematické studium rituálů* v roce 1909. Náležitěmu docenění se Gennepově práci dostalo až v 60. letech, kdy na jeho poznatky navázal skotský antropolog Victor Turner, který se zabíral především konceptem liminality ve své monografii *The Forest of Symbols*. Dle Gennepových výzkumů zahrnuje každý přechodový rituál fázi odluky čili prelimitaru, pomezí fázi neboli liminalitu a fázi přijetí či sloučení, tedy postlimitaru. Pro účely bakalářské práce zastává liminalita nejstěžejnější část přechodu, neboť právě v ní dochází k přeměně hrdiny prostřednictvím zkoušek, které na své cestě musí vykonat. Motiv cesty a zkoušky pak na poli literární vědy zkoumal ruský literární teoretik Michail Michajlovič Bachtin, dle jehož mínění jsou zmíněné motivy součástí každého románu.

Třetí kapitola představuje životopisy obou autorů, protože právě řada prožitých životních událostí se promítla do jejich tvorby, která je v kapitole též rozebírána. Tolkienův osud byl výstižně a čtivě zachycen jeho dvorním životopiscem Humphreym Carpenterem v biografii *J. R. R. Tolkien: Životopis*. Oxfordský profesor vstoupil do širšího podvědomí veřejnosti nikoli pro své akademické úspěchy, ale jakožto autor fantastických příběhů, jakými jsou stále čtenářsky velmi oblíbený *Hobit* a *Pán Prstenů*. Z hlediska tvorby byl především inspirován

Středověkými eposy (*Beowulf*, *artušovské legendy*) a jeho vášní pro jazyky. Vlastní biografii se může chlubit i Neil Gaiman, na jejímž vzniku se podílel. Nese název *The Art of Neil Gaiman* a je zásluhou Hayley Campbell. Gaimanova tvorba je specifická a v mnoha ohledech netradiční. Autor se při psaní příběhů inspirovuje každodenním životem a povětšinou mají díla fantastický charakter, neboť k tomuto žánru si našel cestu četbou klasiků fantasy literatury jako třeba Tolkien či C.S. Lewis.

Čtvrtá kapitola zahrnuje stěžejní část práce, totiž srovnávací analýzu vybraných příběhů. Klíčový prvek představuje dobrodružná cesta, která reprezentuje fantastickou část díla a zároveň liminální prostor, zatímco počátek dobrodružství a jeho konec spadají do fází preliminální a postliminální a vykreslují realitu, která liminální prostor ohraničuje. Mezi Tolkienovým a Gaimanovým pojetím příběhů panují zřetelné rozdíly. Tolkienovy příběhy povětšinou obsahují archetypální postavy, hlavního hrdinu ztvárňuje dospělý, a děj se odehrává ve zcela jiném světě s vlastní historií, společenskou hierarchií a mytologií. Neméně důležitý je i duchovní přesah děl. V porovnání s Tolkienem se v případě Gaimana role hrdiny ujímá dítě, děj příběhu se odehrává buď v našem světě, který je nějak konfrontován s nadpřirozenem, nebo se odehrává ve světě paralelním. Hrdiny obou autorů spojuje zkouška či úkol, odhodlání a statečnost, ať už se jedná o Froda nesoucího prsten, který zachrání Středozemi, nebo o osmiletou Coralinu, jež se utká s hrůzostrašnou Beldamou, aby vysvobodila své rodiče.

Bakalářská práce měla snahu poukázat na fáze přechodových rituálů v příbězích hlavních protagonistů v nejobecnější rovině z hlediska jejich cesty, kdy čas před odchodem charakterizuje preliminalita, kdežto čas po návratu postliminalita. Jedná se však o velmi široké téma, které by se dalo rozvinout dopodrobna. Jednotlivé fáze rituálů by bylo možné rozčlenit na další podkategorie nejen z hlediska střednědobého v podobě cesty, ale z krátkodobější perspektivy na jednotlivé dílčí události.

Poslední kapitola se zabývá motivem smrti v Tolkienových a Gaimanových dílech. Důraz je kladen na chápání smrti jako liminální zkušenosti, která přispívá nemalým dílem k formování charakterů hrdinů, tvoří všudypřítomnou složku a každý z autorů jí ve svých příbězích vyobrazuje rozdílným způsobem. V Tolkienově případě jsou nositelé smrti vykresleni jako hrozná monstra přicházející z temnot, jež rozsévají strach a úzkost. Oproti tomu Gaiman v *The Graveyard Book* vyobrazuje smrt jako elegantní ženskou postavu, kterou doprovází klid a která představuje krásno. V jiných příbězích ale ukazuje i její odpudivou

a děsivou stránku. Oba autoři však vystihují skutečnost, že smrt je nevyhnutelná a přijde si pro všechny, včetně statečných hrdinů. Je tak přirozenou součástí života.

8. Seznam použité literatury

8.1 Primární zdroje

GAIMAN, Neil. *Coraline* [online]. New York: HarperCollins, 2002 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-077365-6. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/coraline-e195569312.html>

GAIMAN, Neil. *The Graveyard Book* [online]. New York: HarperCollins, 2008 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-06-170939-5. Dostupné z: <https://books-library.net/files/books-library.online-01051941Ku7Y7.pdf>

GAIMAN, Neil. *The Ocean at the End of the Lane: A Novel* [online]. New York: HarperCollins, 2013 [cit. 2022-06-30]. ISBN 9780062255679. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-ocean-at-the-end-of-the-lane-a-novel-e200529610.html>

TOLKIEN, John Ronald Reuel. *Hobbit, or there and back again*. [online] 75th Anniversary Edition. New York: Houghton Mifflin Harcourt, 2012 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-547-95197-3. Dostupné z: <https://4.files.edl.io/a317/02/05/20/161301-957dbe1c-ee13-4d69-ae9b-a565d19582a7.pdf>

TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Fellowship of the Ring* [online]. London: HarperCollins, 2008 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91767-7. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-fellowship-of-the-ring-e87884518.html>

TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Return of the King* [online]. London: HarperCollins, 2008 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91786-8. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-return-of-the-king-e18825517.html>

TOLKIEN, John Ronald Reuel. *The Two Towers* [online]. London: HarperCollins, 2008 [cit. 2022-06-30]. ISBN 978-0-061-91792-9. Dostupné z: <https://www.pdfdrive.com/the-two-towers-e41848129.html>

8.2 Sekundární zdroje

BACHTIN, Michail Michajlovič. *Román jako dialog*. Praha: Odeon, 1980. ISBN 01-098-80.

BALDICK, Chris. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Second Edition. New York: Oxford University Press, 2001. ISBN 0-19-280118-X.

CAMPBELL, Hayley and Audrey NIFFENEGER. *The Art of Neil Gaiman*, London: Thames and Hudson, 2014. ISBN 978-1-78157-139-2.

- CAMPBELL, Joseph. *Tisíc tváří hrdiny*. 2. vyd. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2184-1.
- CARPENTER, Humphrey. J. R. R. *Tolkien: Životopis*. Praha: Mladá fronta, 1993. ISBN 80-204-0409-0.
- DASTUROVÁ, Françoise. *Smrt: esej o konečnosti*. Praha: Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3664-1.
- DAY, David. *Tolkienovi hrdinové*. Praha: Dobrovský, 2019. ISBN 978-80-7585-171-0.
- DAY, David. *Tolkienovy bitvy*. Praha: Dobrovský, 2019. ISBN 978-80-7585-172-7.
- FERRÉ, Vincent. *Tolkien: Na březích Středozeří*. Praha: Mladá Fronta, 2006. ISBN 80-204-1249-2.
- GENNEP, Arnold van. *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*. 2. vyd. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1374-1.
- HODROVÁ, Daniela. *Román zasvěcení*. Praha: H & H, 1993. ISBN 80-85787-34-2.
- HOŠEK, Pavel. *Sloužím Tajemnému ohni: Duchovní zdroje literární tvorby J. R. R. Tolkiena*. 2. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2022. ISBN 978-80-7325-544-2.
- JACKSON, Rosemary. *Fantasy, the literature of subversion*. London: Routledge, 1981. ISBN 9780415025621.
- JAMES, Edward and Farah MENDELSON (eds.). *The Cambridge Companion to Fantasy Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. ISBN 9781139014625.
- PETERKA, Josef a Dagmar MOCNÁ. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. ISBN 80-7185-669-X.
- STŘÍBRNÝ, Zdeněk, *Dějiny anglické literatury I*. Praha: Academia, 1987. ISBN 21-030-87/01.
- ŠUST, Martin. *Slovník autorů anglo-americké fantastiky. Díl 1. A-K*. Plzeň: Laser, 2003. ISBN 80-7193-144-6.
- TURNER, Victor. *Příběh rituálu*. Brno: Computer Press, 2004. ISBN 80-7226-900-3.
- TURNER, Victor. *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, N.Y: Cornell University Press, 1970. ISBN 978-0801491016.

8.3 Internetové zdroje

ASHLEY, Mike and John GANT. Children's Fantasy. In: CLUTE, John and John GRANT (eds.). *The Encyclopedia of Fantasy* [online]. London: ORBIT, 1997 [cit. 2022-06-28]. ISBN 978-1-85723-368-1. Dostupné z: https://sf-encyclopedia.com/fe/childrens_fantasy

Britannica. *Dance of death* [online]. 28.5.2008 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/art/dance-of-death-art-motif>

Britannica. *Trench fever* [online]. 21.9. 2021 [cit. 2022-07-05]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/science/trench-fever>

KLAPCSIK, Sándor. Neil Gaiman's Irony, Liminal Fantasies, and Fairy Tale Adaptations. *Hungarian Journal of English and American Studies (HJEAS)* [online]. 2008, 14(2) [cit. 2022-06-28]. ISSN 1218-7364. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/41274433>

McQUINN, Kristen. Not at Home: Liminal Space and Personal Identity in *The Hobbit* and *Coraline*. *Mallorn: The Journal of the Tolkien Society* [online]. 2020, 60 [cit. 2022-07-04]. ISSN 0308-6674. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/48614899>

THOMASSEN, Bjørn, The Uses and Meaning of Liminality. *International Political Anthropology* [online]. 2009, 2(1), s. 16-17 [cit. 2022-06-29]. ISSN 2283-9887. Dostupné z: <http://s3.amazonaws.com/arena-attachments/2253233/22ab3f637146922a156651ebf1951964.pdf>